

Att utveckla vuxna elevers läsförståelse

Härryda kommun 2017

Projektledare:

Specialpedagog Annette Gottfridsson annette.gottfridsson@harryda.se

Projektsamordnare rektor Ingrid Källström ingrid@kallstrom@harryda.se

Innehåll

1. Sammanfattning.....	4
2. Bakgrund	5
2.1 Syfte.....	5
2.2 Mål.....	6
2.3 Målgrupp	7
3. Genomförande	8
3.1 Presentation av projektet.....	8
3.2 Hur eleverna informerades om vuxenutbildningens pedagogiska stöd	8
3.3 Pedagogiska stödsamtal med studerande och orienteringskursen i studieteknik	9
3.3.1 Pedagogiskt stöd i läsförståelse till Sfi-elever med långsam progression.....	9
3.4 Lärarnas lärande om lässtrategier och läsförståelse.....	11
3.4.1 Att konkretisera hur lärarna kan arbeta genom exempel från strömmande video.....	12
3.5 Hur vi har arbetat i avseende att utveckla elevernas lässtrategier och läsförståelse.....	14
3.6 Screening och utredning av läs- och skrivsvårigheter	15
3.7 Elevenkät, läsvanor och läsförståelse.....	15
3.8 Elevintervjuer	17
3.9 Lärarintervjuer.....	18
3.10 Extern spridning av erfarenheter från SIS-utvecklingsprojekt	20
4. Analys och tolkning	21
4.1 Elevresultat.....	21
4.1.1 Elevenkät.....	21
4.1.2 Elevintervjuer	22
4.2 Lärarresultat	23
4.2.1 Lärarintervjuer.....	24
4.3 Har delmålen uppfyllts?	25
4.4 Hur har eleverna fått uttrycka sin mening under projektet?	25
4.4.1 Pedagogiskt stöd och studieteknik.....	25
4.4.2 Utvärdering av studieteknik.....	26
5. Lärdomar och erfarenheter av utvecklingsprojektet	27
5.1 Organisationsnivå	27
5.2 Gruppnivå	28
5.3 Individnivå	28
6. Referenser.....	30

7. Bilagor	31
Bilaga 1 Strömmande video Läsförståelse och lässtrategier från www.sli.se	31
Bilaga 2 Studieteknik Fyra lässtrategier	32
Bilaga 3 Elevenkät läsvanor och läsförståelse	35
Bilaga 4 Intervjumall elever	38
Bilaga 5 Intervjumall lärare, lärarnas samtalsunderlag	39
Bilaga 6 Intervjumall lärare, intervjuarens samtalsunderlag.....	40
Bilaga 7 Elevutvärdering av studieteknik.....	42

1. Sammanfattning

Vår erfarenhet är att många studerande inom vuxenutbildning är i behov av stöd. Under året deltog 99 elever i studieteknik eller pedagogiskt stöd (49 våren 2017 och 50 hösten 2017). Behoven är ofta följder av bristande läsförståelse, läsovana, läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, koncentrationssvårigheter, begränsat arbetsminne eller långsam progression hos andraspråksinlärare. Därför är det så viktigt att deras studiesituation kan underlättas och hinder undanröjas. Det kan bland annat ske genom en förbättrad studieteknik, ökad medvetenhet om lässtrategier och de strukturerade textsamtalen kan bidra till en förbättrad läsförståelse. Om de studerande inte får tillräckligt med stöd och anpassningar ökar risken för att de inte kan fullfölja kursen och nå sina mål. Av den anledningen erbjuder vi alla studerande i behov studieteknik, pedagogiskt stöd och/eller lärarhandledning utöver lektionstid.

Vårt utvecklingsprojekt 2017 inriktades mot elever i läs- och skrivsvårigheter inom Sfi, grundläggande- och gymnasial nivå på vuxenutbildningen. Syftet med projektet var att skapa en likvärdig utbildning, ökad måluppfyllelse samt ökade kunskaper om olika pedagogiska arbetssätt för elever i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Vid läsning av faktatexter behöver de studerande kunna skillnaden mellan djupläsning och sökläsning, vara medvetna om när de förstår och inte förstår samt veta vad man ska göra för att förstå (Reichenberg, 2014). Därför vill vi börja med strukturerade textsamtal (Reichenberg & Lundberg, 2011, Westlund, 2009) som kan bidra till att underlätta elevernas lärande. En förbättrad läsförståelse kan bidra till ökad måluppfyllelse och minska risken för studieavbrott, vilket är viktiga delar i vårt systematiska kvalitetsarbete. Det övergripande målet för projektet var att vidareutveckla en tillgänglig lärandemiljö och strategier för vuxna studerande i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

I projektets början fick all personal vid flera tillfällen genomgångar av specialpedagogen om dyslexi, vad läsförståelse innebär och vad bristande läsförståelse kan medföra. Fokus var på hur lässtrategier och strukturerade textsamtal kan genomföras, för de kan leda till bättre studieresultat. Arbetet med lässtrategier påbörjades i en pilotgrupp, även deltagarna i studieteknik och pedagogiskt stöd fick genomgångar och möjligheter att vid upprepade tillfällen träna på olika strategier. Under projektet har flera lärare börjat arbeta med lässtrategier i sina grupper och de har tillgång till handledning av specialpedagogen. Vi använder även kollegialt lärande som ger goda möjligheter till erfarenhetsutbyte.

Många av våra studerande uppskattar lässtrategierna, för de är användbara och konkreta verktyg i lärandet. Deras erfarenheter av vad som är svårt att förstå i texter, utgör grunden för en ökad medvetenhet om att läsförståelsen går att förbättra och utveckla!

Sökord: Läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, vuxenutbildning, lässtrategier, strukturerade textsamtal, orienteringskurs i studieteknik, screening och utredning av vuxna elevers läs- och skrivsvårigheter.

2. Bakgrund

På Vuxenutbildningen i Härryda kommun studerar cirka 1100 elever på hel- eller deltid. Våra olika skolformer är särvox, sfi, grundläggande och gymnasial nivå samt yrkeshögskola. På grundläggande nivå går elever som inte fullföljt grundskolan. På gymnasial nivå är målet för många studerande ett slutbetyg/gymnasieexamen, vilket ökar deras möjligheter till arbete eller högre studier. Andra elever vill komplettera tidigare studier eller välja ny yrkesinriktning. Kartläggningen och ansökan fokuserade på studerande i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi på sfi, grundläggande och gymnasial nivå. Lärare och skolledning är mycket positiva till att fortsätta utveckla pedagogiska metoder, vi ser ett stort behov av att förbättra elevers läsförståelse. I samråd med rektor och verksamhetschef har jag som specialpedagog analyserat och dragit upp riktlinjer för hur vi önskade genomföra projektet. Vår strävan var att knyta samman utvecklingsprojektet med skolans systematiska kvalitetsarbete med fokus på ökad måluppfyllelse. I det systematiska kvalitetsarbetet arbetar vi med att förebygga svårigheter och främja elevers lärande (Skolverket, 2015). Våra erfarenheter visar att elever som vet hur de ska studera, genomför ofta studierna med bra resultat. För dem som inte vet hur de ska plugga, fungerar det sämre.

Enligt Lundberg (2010) ökar bristfällig läsförmåga risken för permanent arbetslöshet och marginalisering. Bristfällig läsförmåga har blivit ett allt större samhällsproblem. Många elever som avbryter sina studier i gymnasieskolan har stora svårigheter med läsning och skrivning. Studerande med tidigare skolmisslyckande saknar ofta en väl fungerande studieteknik och effektiva lässtrategier. Många elever har inte fått möjlighet att lära vad som kan underlätta studiesituationen. Därför behöver vuxenutbildningen erbjuda studerande stöd och anpassningar, så hinder för lärande kan undanröjas och mer framgångsrika lärandeprocesser utvecklas. Genom fortsatt metodutveckling i projektet strävar vi efter att fler elever ska kunna studera med väl fungerande strategier och nå sina mål, därmed kan studieavbrotten minska.

Under hösten 2016 var specialpedagogen testledare och deltog i normeringsarbetet av testbatteriet "Fonologia" (2016) som Christer Jacobson och Anna Fouganthine utvecklat. Preliminärt resultat redovisades under våren 2017, men det behövdes fler deltagare för att kunna slutföra normeringen. Av den anledningen har inte "Fonologia" använts under projektiden, utan andra normerade tester i avseende att testa elevernas avkodningsförmåga och läsförståelse. Inläsningstjänst planerar att bli klar med utgivningen i början av 2018, så vi kan börja använda det normerade testbatteriet.

2.1 Syfte

Vi har sökt bidrag för ett utvecklingsprojekt som syftar till att skapa likvärdig utbildning, ökad måluppfyllelse och ökade kunskaper om olika pedagogiska arbetssätt för elever i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Projektet har gett tid och resurser för att utveckla metoder och strategier för vuxna studerande i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, så de kan bli mer delaktiga i sitt lärande. Vid läsning av faktatexter behöver de studerande kunna skillnaden mellan djupläsning och sökläsning, vara medvetna om när de förstår och inte förstår samt veta vad man ska göra för att förstå (Reichenberg, 2014). Därför vill vi börja med strukturerade textsamtal (Reichenberg & Lundberg, 2011, Westlund, 2009) som kan bidra till att underlätta elevernas lärande. Vi använder då en metod som är vetenskapligt beprövad och visar hur utbildningen kan utgå från forskningsbaserade erfarenheter (SFS 2010:800). Läroplanen Lvux 12 poängterar att elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen ska

ägnas särskild uppmärksamhet. Vuxenutbildningen har "ett särskilt ansvar för elever med funktionsnedsättning." (Skolverket, 2012a s. 6).

Under projektet genomförs screening i avseende att kartlägga elevernas fonologiska förmåga och läsförståelse; Duvan (Lundberg & Wolff, 2003), Läskedjor-2 (Jacobson, 2014) och DLS läsförståelse (Järpsten, 2002).

Ett läromedel kan aldrig bli en del av undervisningen som eleverna ska hantera på egen hand. Läromedelstexterna behöver vara en del av undervisningsprocessen och en del av samspelet mellan lärare, elev och ämnesinnehåll. Genom att samtala om texter med mer kompetenta personer kan många svaga läsare prestera över sin egen förmåga (Reichenberg, 2014). Det räcker inte att bara ha boksamtal om skönlitterära texter och låta eleverna läsa faktatexter på egen hand, då lämnar vi dem i sticket. Faktatexter kan vara mycket svåra att läsa och vi riskerar att få elever som läser texter på ytan, därför att de inte förstår (Reichenberg & Lundberg, 2011). Därför vill de ge lärare verktyg som gör att varje elev får utveckla sin läsförmåga och läsförståelse optimalt.

Utvecklingsprojektet syftar till att utbildningen med studerande i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi genomförs utifrån elevernas förutsättningar och behov. Genom ett professionellt bemötande vill vi att de ska få uppleva delaktighet, tillgänglighet och gemenskap inom vuxenutbildningen. Delaktighet kan innebära känslan av att bli lyssnad på. Tillgänglighet kan innebära att olika metoder och strategier används i studierna för att nå kunskapskraven. Tillgång till alternativa verktyg samt handledning är andra viktiga delar av tillgänglighet. Vi strävar efter att utveckla goda, tillitsfulla relationer med de studerande, skapa möjligheter till diskussioner och erfarenhetsutbyte mellan eleverna eftersom vår pedagogiska utgångspunkt är att lärande sker i ett socialt sammanhang (Säljö, 2000). Vi hoppas att projektets deltagare får uppleva att deras förmåga att arbeta självständigt ökar och att de kan genomföra sina studier. Det bidrar i sin tur till ökad måluppfyllelse och minskar risken för studieavbrott som är en viktig del i vårt systematiska kvalitetsarbete.

2.2 Mål

Det övergripande målet för utvecklingsprojektet var att vidareutveckla en tillgänglig lärandemiljö och strategier inom vuxenutbildningen för studerande i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Vi vill fördjupa pedagogernas kunskaper om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, dess pedagogiska konsekvenser för lärande samt hur läsförståelse kan förbättras genom strukturerade textsamtal och andra strategier. Målet är att lärare och specialpedagog använder dessa pedagogiska verktyg i sin undervisning och handledning av elever. Projektet kan därmed bidra till att vidareutveckla elevernas metakognitiva förmåga genom strukturerade textsamtal och andra strategier som kan förbättra läsförståelsen. Det kan leda till ökad måluppfyllelse, vilket är en viktig del i skolans systematiska kvalitetsarbete. Specialpedagogen genomför screening av läsförståelse samt fonologisk förmåga, vid behov utredning, anpassning och utvärdering. Vi vill att erfarenheterna från projektet ska tas tillvara i den ordinarie verksamheten och fortsätta att vidareutvecklas i framtiden när projektet är avslutat.

Utvecklingsprojektet har följande delmål

1. Ökad kompetens hos pedagoger om elever i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och att använda olika lässtrategier som pedagogiska verktyg, med fokus på strukturerade textsamtal.
2. Studerande har ofta behov av mer tid med lärarna för handledning utöver lektionstid för att förstå instruktioner, begrepp och texter. Därför vill vi kunna skapa mer tid för samtal som kan bidra till ökad läsförståelse och genomförande av uppgifter.
3. Specialpedagogen erbjuder elever screening av läsförståelse, fonologisk förmåga samt vid behov utredning av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, anpassningar och utvärdering.
4. Studerande kan delta i en orienteringskurs i studieteknik eller pedagogiska stödsamtal utifrån olika behov och förutsättningar samt träna lässtrategier och förbättra läsförståelsen.

2.3 Målgrupp

Projektet inriktades mot studerande i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, ingen diagnos krävs utan elevens upplevda behov avgör. Vi tror att det finns ett stort mörkertal bland våra studerande, alla vill inte berätta. Men om de får ta del av andras erfarenheter och höra att det går att studera med olika anpassningar hoppas vi kunna nå fler och underlätta deras studier.

Allt fler forskare är eniga om att dyslexi handlar om fonologiska svårigheter (Lundberg, 2010). Det primära problemet vid dyslexi brukar vara avkodningen som gör det svårt att läsa och problem vid rättstavning. Det underliggande fonologiska problemet vid dyslexi brukar kvarstå och visar sig när eleven ska läsa nonsensord. Svårigheter att förstå texter är ofta sekundära konsekvenser av bristfällig ordavkodning och dåligt läsflyt. Andra sekundära konsekvenser av dyslexi kan vara svårigheter med läsförståelse och begränsad läserfarenhet, vilket kan hämma utvecklingen av ordförrådet och omvärldskunskapen (a.a.). En person med dyslexi kan förstå en text bra om hen får den uppläst, därför är det viktigt att erbjuda olika anpassningar så eleven kan lyssna på olika texter. En del elever med ADHD får läsproblem som en sekundär konsekvens av koncentrationsstörningarna. De kan ha tydliga problem med att förstå sammanhängande texter som en följd av utvecklade läsvanor (a.a.).

Svaga läsare är elever som har svårt att förstå innehållet i texter och kan ha en svag läsförståelse. De kan avkoda orden och läser förhållandevis väl, men förstår inte vad de läser (Reichenberg, 2011). Svaga läsare får inte ihop texten när det finns överhoppade tankeled. Ibland kan ett enda ord missförstås och medföra att de inte förstår, till exempel hållbar utveckling. Svaga läsare har ofta inte läslust för läsningen är krävande och anpassar inte läshastigheten till svårighetsgraden i texten. De har svårt att urskilja viktig information och att sammanfatta textens huvudbudskap (Westlund, 2009).

Arbetsminnet har betydelse för läsförståelsen, det vill säga hur lång tid textinformation kan hållas i minnet. När man läser en lång mening måste man komma ihåg början, annars är risken stor att tappa tråden till slutet av meningen och då blir det ingen förståelse (Reichenberg, 2011). Arbetsminnet belastas när det är flera långa meningar i följd. Även korta meningar kan göra det svårt för läsaren att se hur texten hänger ihop och göra läsrytmen hackig. Många elever är inte medvetna om att de behöver plocka fram sina förkunskaper för att förstå luckorna i en text/inferenser. En läsare som inte använder sig av information från minnet och integrerar den med ny information i texten förstår ofta inte texten, även om hen kan avkoda den (Westlund, 2009).

Upprepade försök med att förstå texter kan få flera konsekvenser hos läsaren. Det kan vara negativ självbild, ängslan och oro inför misslyckanden med läsning, uppgivenhet, passivitet, att inte ta tag i sina uppgifter samt undvikande av läsning. Dessa konsekvenser kan medföra att svaga läsare hamnar i en ond cirkel som medför begränsat ordförråd, brister i begreppsbildningen och sämre kunskaper (Reichenberg, 2011). Vi har erfarenhet av att vår målgrupp kan ha svårigheter med att bearbeta och analysera stora komplexa frågor. Avgränsade frågor kan underlätta lärandet, uppgifter med en tydlig struktur blir mer tillgängliga med en instruktion steg för steg. Flera studerande säger att de är så nöjda efteråt och känner att de klarar av uppgifter och behöver inte misslyckas. Det är ett sätt att möta studerande utifrån deras olika förutsättningar och behov. Genom att få tid och resurser för att förbättra studiesituationen för studerande i läs- och skrivsvårigheter/dyslexi i utvecklingsprojektet kan det bidra till att förändra upplevelser av att studera. Vi vill stärka elevernas självförtroende som lärande individer och i samarbete med andra genomföra sina studier.

3. Genomförande

3.1 Presentation av projektet

Specialpedagogen har vid tre arbetsplatsträffar (APT) presenterat projektet för all personal. Först en kort information om att vi fått preliminärt besked till ett utvecklingsprojekt med fokus på vikten av att vidareutveckla lässtrategier och läsförståelse hos vuxna elever samt projektets mål och syfte. Det andra tillfället var på APT i projektets början i februari med en introduktion. Centrala begrepp definierades; passiva läsare, strukturerade textsamtal och lässtrategierna överblicka, reda ut oklarheter, ställa frågor till texten och sammanfatta. Vi gick även igenom hur de kan ställa frågor på olika nivåer av läsförståelse (se avsnitt 3.4). Den tredje delen presenterades i mars med en fortsatt konkretisering av vad de olika lässtrategierna innebär och hur strukturerade textsamtal kan genomföras samt förslag på strömmande video från sli.se (bilaga 1). Mer om lärarnas lärande i avsnitt 3.4.

3.2 Hur eleverna informerades om vuxenutbildningens pedagogiska stöd

Till vuxenutbildningen kommer studerande med olika erfarenheter och färdigheter. Vad kan lärarna och det pedagogiska stödet bidra med? Vi vill få kontakt med studerande som upplever att de behöver stöd och anpassningar på ett tidigt stadium. På ansökningsblanketten kan blivande studerande kryssa i om de är intresserade av pedagogiskt stöd. SYV uppmärksammar också studerande som kan vara i behov av pedagogiskt stöd när den individuella studieplanen utformas. På uppropet informerar specialpedagogen om skolans pedagogiska stöd, studieteknik, att de kan lära och redovisa sin kunskap på olika sätt. Även på vuxenutbildningens hemsida och i lärplattformen Fronter presenteras det pedagogiska stödet. En del elever berättar för lärarna vid kursstart om sina behov, andra hoppas att det ska fungera bättre den här studieperioden. När lärarna uppmärksammar någon studerandes svårigheter diskuterar de tillsammans olika anpassningar, i en del fall i samråd med specialpedagogen. Efter samtal med elever i behov av omfattande stöd diskuterar lärare, specialpedagog, SYV och rektor vid återkommande konferenser hur studierna fungerar för dem i olika kurser utifrån ett helhets-

perspektiv. Tillsammans med de studerande vill vi skapa förutsättningar så de kan genomföra sina studier.

3.3 Pedagogiska stödsamtal med studerande och orienteringskursen i studieteknik

Våra erfarenheter av det pedagogiska stödet visar att orienteringskursen i studieteknik och matte samt handledning av lärarna utöver lektionstid, är viktiga redskap och skapar förutsättningar för ökad måluppfyllelse. Under våren har 49 elever deltagit i studieteknik eller pedagogiskt stöd, under hösten deltog 50 elever. Orienteringskurser kan användas för en inledande bedömning av elevers kunskaper och förutsättningar (SOU 2013:20). Den kan också ge studerande mer tid och öka deras möjligheter att nå längre i sin kunskapsutveckling (Skolverket, 2015).

Ett verktyg som bidrar till att ge en god överblick och en helhetsbild är Bedömningsinstrumentet "Bedömning av anpassningar i skolmiljön BAS, version 3.1" (BAS 3.1) av Hemmingsson, Egilson, Lidström och Kielhofner (2014) som vidareutvecklats och anpassats till vuxenutbildning i ett föregående utvecklingsprojekt från SPSM (Gottfridsson, 2017). I samtal med specialpedagogen reflekterar eleven över hur studiesituationen fungerar, samt vilka anpassningar och stöd hen är i behov av.

I de pedagogiska stödsamtalen och i studietekniken kan de studerande få fördjupad handledning av specialpedagogen. I dessa samtal finns en strävan att ge eleverna en tydlig struktur, i vissa fall utifrån en checklista/lathund som bearbetats från Reichenberg och Lundberg (2011). Den ses som ett komplement till arbetet med lässtrategier. När vi diskuterar hur den studerande kan förbättra sin läsförståelse kan vi samtala om

- Vad är målet med läsningen? Varför ska du lära dig det här? Vad kan du använda kunskapen från texten till?
- Använd dina förkunskaper! Vad kan du redan om det du ska lära?
- Skilj på viktig och mindre viktig information. Utgå från målen och stryk under det viktigaste. Skriv stödord på nyckelbegrepp.
- Var kritisk till texten. Vilka källor använder du? Är de förstahands- eller andrahandskällor? Hur aktuell är texten, stämmer det nu för tiden? Är det rimliga slutsatser?
- När förstår du texten och kan sammanfatta den med egna ord? Kan du använda kunskapen från texten i andra sammanhang? När förstår du inte texten? Vad är oklart? Red ut oklarheter och begrepp.
- Hur uppfattar du texten? Våga diskutera och jämför med vad du redan vet. Vad tror du kommer att hända? Kommer det alltid att vara så eller bara i vissa situationer?

3.3.1 Pedagogiskt stöd i läsförståelse till Sfi-elever med långsam progression

När elever på Sfi har svårigheter och inte utvecklar sitt lärande i den takt som kan förväntas brukar läraren som är studiehandledare samtala med eleven om hur de upplever sin studiesituation. Vad försvårar lärandet och vad kan underlätta? I en del fall framkommer behov av mer handledning och stöd i en mindre grupp eller enskilt utöver lektionstid. Läraren kontaktar sedan specialpedagogen och

vi diskuterar hur stödet kan genomföras och vad som behöver prioriteras. En del elever behöver läxhjälp, eftersom de kan ha svårigheter med att jobba självständigt och förstå instruktioner. Då går vi tillsammans igenom vad som ska göras. Ofta läser eleven instruktionen och vi samtalar om vad som ska genomföras. Därefter tränar oftast eleven på uppgiften på egen hand. När mer stöd behövs jobbar vi först tillsammans, sedan brukar den studerande öva självständigt på liknande uppgifter. I en del fall har de uppgifter att jobba med hemma och som vi går igenom vid nästa handledningstillfälle. Det ger en återkoppling av hur den studerande klarat av att genomföra uppgiften. Grammatik kan behöva tränas mer och förstås i en mindre grupp eller individuellt. Andra behöver ytterligare träning i avkodning eftersom de inte är säkra på kopplingen mellan bokstav och ljud. Vid omfattande avkodningssvårigheter börjar vi på en grundläggande nivå och den studerande får välja olika bokstäver från en bokstavslåda och ljuda bokstaven. Oftast är det vokalerna som är svårast att avkoda rätt. Sedan går vi igenom övriga bokstäver tillsammans, så eleven får höra de olika ljuden. Vi repeterar tills avkodningen blir stabilare. Nästa steg är att läsa korta nonsensord på två och tre bokstäver. Det ger specialpedagogen en god uppfattning av hur eleven avkodar bokstäverna. För ytterligare variation i avkodning använder vi korta ord på två, tre och sedan fyra bokstäver från olika kort, så de står inte i en text. Därefter är det dags för enkla, korta konkreta texter.

Den lässtrategi som vi börjar jobba med är att få en överblick av texten. Vad är titeln/rubriken? Vad tror du det ska handla om? Känner du till något om det här? Finns det bilder till texten tittar vi på dem i samband med läsningen. När den studerande läst klart texten börjar vi träna på lässtrategin att sammanfatta. Vad handlade texten om? När eleven får berätta fritt ger det en inblick i vad de kommer ihåg och kan delge, vilket kan visa hur texten förstås. Sedan jobbar vi vidare med att reda ut oklarheter. Vad det några svåra ord? Vad betyder de? När de får ordet förklarat med andra ord kan det vara lättare att förstå. Ibland väljer den studerande att slå upp ordet i digitalt lexikon. Till sist kan det vara dags för några frågor till texten. Några elever kan vara så fokuserade på avkodningen att det är svårt att svara på enklare frågor om innehållet. Det händer ofta att de behöver läsa om texten för att hitta svaret. Då verkar en del vara så koncentrerade på den aktuella frågan att de inte uppmärksammar annat innehåll, utan kan behöva läsa om texten ännu en gång för att finna nästa svar.

Erfarenheterna från pedagogiskt stöd av Sfi-eleverna med långsam progression är att de är i behov av en mycket tydlig struktur. Strategierna som presenteras nedan visar hur läsförståelsen kan underlättas och Monica Reichenberg (2014) ger många konkreta exempel som fungerat väl med dessa elever;

- Instruktionerna hur texten ska läsas behöver vara tydliga, både muntligt och skriftligt.
- Svaga läsare behöver vägledning. En skickligt utformad bild kan åskådliggöra texten så begreppen i faktatexten blir klargjorda, vilket ökar förståelsen.
- Texter som har en berättande stil är lättare att förstå.
- Exempel kan skapa mening och konkretiserar innehållet.
- Många läsare upptäcker inte orsakssambanden och har svårt att se hur det hänger ihop. Det kan bero på att meningarna inte binds samman och texten blir informationstät. Då kan det vara svårt att se de logiska sambanden. Därför behöver ord användas som murbruk i texten; därför att, eftersom, trots att, berodde på, gjorde att, bidrog till, annars, även om mm.

Även Westlunds (2009) påpekande av att sammansatta ord ska förstås bakifrån, det är den sista delen av ordet som anger betydelsen av ordet ex solros kan vara till hjälp.

3.4 Lärarnas lärande om lässtrategier och läsförståelse

Under våren fick lärarna tillfälle att fördjupa sina kunskaper och diskutera erfarenheter, både vid gemensamma genomgångar av specialpedagogen på arbetsplatsträffar och i samtal lärare- specialpedagog. I samband med att höstens arbete startade hade vi en studiedag där specialpedagogen presenterade några lärdomar från våren och vi hade tid till erfarenhetsutbyte. På spridningskonferensen där all personal deltog inledde vi med kännetecknen på dyslexi och när läsförståelsen blir problematisk. Som en röd tråd gick lärarnas betydelse för elevernas lärande och läsförståelse, de är viktiga och behövs! De studerande behöver någon att samtala med, någon som kan tydliggöra, inspirera, vidareutveckla deras tankar och reflektioner samt att samarbeta med. Under studiedagen presenterades resultaten från elevenkäten som gav en inblick i läsvanor (se avsnitt 3.7 och 4.1.1). Därefter delgavs erfarenheter från pedagogiskt stöd för Sfi- elever. En annan viktig del var att tydliggöra Sfi:s kunskapskrav i läsförståelse kurs B- D (Skolverket, 2012b), där det står om lässtrategier och förståelsestrategier samt kopplingen till vårt projekt om lässtrategier. Med exempel på hur lässtrategierna kan användas innan, under och efter läsningen gavs underlag för fortsatta pedagogiska diskussioner.

I avseende att stärka lärarnas lärande och konkretisera hur utbildningen kan utgå från forskningsbaserade erfarenheter (SFS 2010:800) nämns ofta de aktuella forskarna Lundberg, Reichenberg och Westlund samt vad de kommit fram till i olika studier. I nedanstående avsnitt ges en inblick i vad vi prioriterat att fokusera på.

De fyra lässtrategierna är viktiga för en god läsförståelse och ingår i strukturerade textsamtal (Reichenberg, 2014). När det behövs har vi valt att förklara vad de innebär med andra ord, så förståelsen av vad de innebär ska bli så bra som möjligt. 1 Föregripa, andra ord som används är överblicka, se framåt och förutspå. Det innebär att vara lite nyfiken och intresserad av innehållet, vad ska hända? Läs rubriker, titta på bilder. Försök dra slutsatser från det du redan vet. 2 Reda ut oklarheter, innebär att ta reda på vad är svårt att förstå? Vad betyder ord eller att försöka få en svår text att bli mer begriplig med hjälp av andra ord. 3 Ställa frågor till texten. Forskarna föreslår ofta att eleverna själva ska bli aktiva läsare och göra egna frågor till texten, men vår erfarenhet visar att det tycker många elever är svårt. Därför får de ibland frågor på olika nivåer av läsförståelse som presenteras i nästa stycke. Vid några tillfällen gör vi frågor tillsammans för att tänka till på vad som är viktigt att veta. 4 Sammanfatta texten med egna ord, brukar ge en god inblick i hur texten tolkas, vad eleven kommer ihåg och tycker är viktigt. Strategierna behöver inte följa en viss ordning och alla behöver inte användas varje gång. Modellen för strukturerade textsamtal är inte tänkt att användas vid varje textläsning, utan som ett sätt att skola in eleven i den aktiva läsarrollen. Vi strävar efter att få de studerande att använda dessa strategier när de sedan läser på egen hand.

En annan strategi är frågetyper på olika nivåer i läsförståelse. Franzén har utvecklat tre olika frågetyper (Westlund, 2009); "Pecis där-fråga", har svaret ordagrant i texten. Nästa frågetyp är "Tänk efter och leta" ger möjlighet till reflektion, att läsa mellan raderna och att svaret finns på olika ställen i texten. Sista frågetypen är "På egen hand" med personliga reflektioner där både förkunskaper och textinformation integreras. Vid granskning av många instuderingsfrågor visar det sig ofta att de i de goda exemplen omfattar dessa olika nivåer av läsförståelse.

Lärarna rekommenderas att ha korta minilektioner, som är målmedvetna genomgångar på 10-15 minuter per gång för att träna lässtrategier. De kan ges både i grupp och individuellt (Westlund, 2009).

3.4.1 Att konkretisera hur lärarna kan arbeta genom exempel från strömmande video

Genom att titta på programserien Strategier för läsförståelse (www.sli.se) får lärarna ytterligare kunskaper om hur de kan undervisa om lässtrategierna. Vid handledningstillfällen har de som önskat fått sammanfattningar av programmen för att få en överblick av innehållet. Vi har även tittat vid något tillfälle och diskuterat hur vi kan jobba vidare med strategin. Lärarna rekommenderas att visa programmen i sina elevgrupper (bilaga 1).

Strategier för läsförståelse: Introduktion Sli.se 8 min. 29 sek. 2014

Läsförståelse är grunden för alla ämnen. Många elever kan ha läsflyt, men förstår inte vad de läser.

Introducera en strategi i taget. Gör strategierna till dina egna. Vilka behov finns i gruppen? Läraren visar hur de kan använda metoden. Eleverna kan göra kunskapen till sin egen. Diskutera och samtala i grupp om när de kan använda strategin vid andra tillfällen, till exempel efter en film.

Att samtala om böcker och ha åsikter, varför har författaren skrivit den här boken? Elever kan träna på att byta perspektiv.

Exempel på högläsning av text, sedan diskuterar elever och lärare tillsammans vad boken handlade om; först, sedan och till sist. Det ger eleverna en struktur.

Störst framsteg efter att börja använda olika lässtrategier hade elever som inte hade svenska som modersmål. Eleverna fick verktyg att ta sig an svårare texter.

Det är aldrig för sent att börja använda läsförståelsestrategier!

Strategier för läsförståelse: Förutspå Sli.se 8 min. 29 sek. 2014

Viktigt att förutspå innan läsning, för att skapa ett intresse. Att förutspå kan underlätta förståelsen av innehållet. Vad tror du texten kommer att handla om?

Läraren tänker högt och förutspår, visar eleverna hur man kan använda sina erfarenheter. Då kan det bli lättare för eleverna att delge sina erfarenheter. Vad tror du? Inget rätt eller fel.

Att förutspå faktatexter kan ge en bild av elevernas förförståelse. Har de en aning om vad det handlar om?

Läs ett avsnitt. Vad tror du ska hända?

Strategier för läsförståelse: Ställa frågor Sli.se 8 min. 30 sek. 2014

Stanna upp vid läsning och fundera, det kan skapa nyfikenhet och ge en djupare förståelse för texten. Varför? Vad är budskapet? Hur kan jag koppla det till mina erfarenheter?

Tre olika nivåer av frågor till texten:

- *På raden*, hittar svaret direkt i texten.
- *Mellan raderna* = inferenser. Budskapet står inte direkt i texten, men det kan finnas ledtrådar som kan ge en förståelse om vad det handlar om.

- *Bortom raderna*, fundera över budskapet. Vad tänker och tycker du? Kan du göra kopplingar till ditt eget liv?

De olika frågenivåerna kan blandas.

Strategin kan skapa nyfikenhet. Ställ frågor; Vad? Varför? När? Hur? Var? Vem?

Träna på att ställa frågor i grupp, stötta varandra. Jobba sedan på egen hand.

Att använda texten för att hitta svar, är en strategi som kan användas hela livet.

Strategier för läsförståelse: Utredda oklarheter. Sli.se 8 min. 30 sek. 2014

Strategin kallas detektiven, att lära sig nya ord.

Ringa in eller stryk under ord du inte förstår och som är oklara.

Hur kan elever lära sig nya ord?

- Läs ordet en gång till.
- Läs hela meningen.
- Läs vidare på sidan.
- Titta, om det finns någon bild.
- Känner du igen någon del av ordet?
- Slå upp ordet i en ordbok eller digitalt.

Red ut oklarheter i par en stund.

Läs instruktioner och ha inte för bråttom. Läs inte för fort. Gå tillbaka och läs igen om du är osäker. Vad ska jag göra? Krångliga uppgifter tar tid.

När kan strategin användas i andra situationer?

Strategin kan skapa förståelse.

Strategier för läsförståelse: Sammanfatta Sli.se 8 min. 33 sek. 2014

Att fånga det viktigaste i innehållet. Plocka ut nyckelbegrepp, stryk under dem. Vad är viktigast i texten? Skriv med egna ord.

Att "skumläsa" är att inte läsa texten i detalj. Titta på rubriker. Läs noga i början. Korta ner texten. Vad är problemet?

Hitta det viktigaste, då vet du vad texten handlar om. Vid en sammanfattning måste man välja, man kan inte ta med alla detaljer.

Att göra sammanfattningar i par, ger möjligheter att diskutera textens innehåll. Det är bra att höra andras sammanfattningar och kunna jämföra. Vad tyckte de var viktigast?

Sammanfattning är en viktig strategi vid bearbetning av texter. Vad handlar det om?

Strategier för läsförståelse: Inre bilder Sli.se 8 min. 34 sek. 2014

Läsförståelsestrategin bygger inte på samma teoretiska ramverk som de andra strategierna i serien. Inre bilder kan upplevas som en film i huvudet. Strategin liknas vid en konstnär, hur förställer du dig en person du inte träffat? Strategin kan bidra till värdefulla samtal om texter. Jag föreställer mig

Genom inre bilder måste man läsa mellan raderna, ta in egen erfarenhet och sådant utanför texten. Det ger en djupare förståelse av texten.

Växla perspektiv, låtsas vara karaktären. Det kan underlätta om någon har svårt att skapa inre bilder. Fantasi är viktigt, inre bilder är en form av kreativ läsning.

3.5 Hur vi har arbetat i avseende att utveckla elevernas lässtrategier och läsförståelse

I projektets början startade vi en pilotgrupp med elever som går en sammanhållen yrkesutbildning, under tre terminer. Behovet av pedagogiskt stöd är stort eftersom studietempot är högt och flera elever är i behov av stöd och anpassningar på grund av läs- och skrivsvårigheter. Vi har gått igenom de fyra olika lässtrategierna, en strategi per tillfälle. Under presentationen användes Powerpoint och åhörarkopior delades ut (bilaga 2). Eleverna fick se den aktuella lässtrategin från sli.se via strömmande video. Programserien "Strategier för läsförståelse" är åtta minuter/program (Introduktion, förutspå, utreda oklarheter, ställa frågor och sammanfatta samt inre bilder) och användes mest (se avsnitt 3.4.1). Ibland tittade vi på den korta programserien på två minuter/program "De fem lässtrategierna" (förutspå, reda ut oklarheter, ställa frågor och sammanfatta samt inre bilder) som introduktion eller repetition.

Ett exempel på att eleverna insett nyttan av strategin att reda ut oklarheter, var när de tränade på latinska begrepp och skrivit alla begrepp de höll på att lära på tavlan. Sedan gick den som visste vad ordet betydde fram och skrev det på tavlan. Eleverna berättade när jag kom in i klassrummet och såg hela white boarden fullskriven med översatta begrepp, att de tyckte det var ett roligt och bra sätt att träna tillsammans. Vi gjorde även övningar med det kursinnehåll eleverna jobbade med för tillfället efter varje strategi som eleverna blivit introducerade i. De strategier eleverna använde mest var att sammanfatta och reda ut oklarheter. Lärarlaget har också fått sammanfattningen av lässtrategier som delades ut till eleverna. Som en kartläggning av elevernas läsvanor och utvärdering av lässtrategierna fick de fylla i en enkät (bilaga 3).

Så snart arbetet i pilotgruppen kommit igång introducerades de olika lässtrategierna i studieteknik och pedagogiskt stöd. Eleverna uppskattar dessa konkreta verktyg och känner att strategierna underlättar deras studiesituation. Vi återkommer gång på gång till de olika strategierna vid uppföljning, planering samt genomförande av uppgifter. Flertalet studerande har inte jobbat med begreppet lässtrategier i tidigare studier. Men en del brukar sammanfatta och de flesta tar reda på ord de inte förstår. Men att bli medveten om vikten av strategin att förutspå och hur de gör, ger många en aha-upplevelse. Den strategin som varit mest utmanande är att göra egna frågor, så det jobbar vi vidare med.

Ytterligare en strategi vi använder i projektet är tankekartor, för svaga läsare kan behöva synligt tankestöd. (Westlund, 2009). Tankekartor kan underlätta för dem som har svårt att få en överblick av

hur de ska planera sitt svar, muntligt eller skriftligt. Metoden kan tydliggöra vad boken handlade om när elever ska sammanfatta innehållet och reflektera över olika samband.

Många studerande i lässvårigheter vill att lärarna ska vara tillgängliga en stund efter lektionen så de kan få handledning, för att reda ut oklarheter och ställa frågor. De vill få texter och begrepp förklarade på ett enklare sätt, än de som finns i läroböckerna. Det kan vara en tänkbar orsak till bristande läsförståelse och ett hinder i lärandet när det inte blir begripligt och förförståelsen är otillräcklig. Flera elever har problem med att bearbeta texter och vill veta vad de ska ta reda på. Vi vill bidra till att texterna blir mer begripliga. Genom olika slags frågor som till exempel fakta, jämförelser och reflektion kan det vara enklare att fokusera på vad den studerande ska ta reda på och sälla i informationen. Det är ett sätt att möta de studerande utifrån deras olika förutsättningar och behov. Anpassningen gör uppgiften hanterbar och möjlig att genomföra eftersom det finns olika sätt att nå målen. Vi vill bidra till att stärka de studerandes tilltro till sin förmåga att kunna genomföra sina uppgifter och erbjuda handledning. Det stödet kan öka deras förmåga att lära sig lära och att bli självständigare.

3.6 Screening och utredning av läs- och skrivsvårigheter

Specialpedagogen använder screening och testbatteri i avseende att kartlägga och analysera elevernas avkodningsförmåga och läsförståelse vid behov. Vi börjar ofta med Duvan (Lundberg & Wolff, 2003) och Läskedjor-2 (Jacobsson, 2014) som ger en bra start i testsituationen. Efter kartläggande samtal fortsätter vi med avläsning ord och nonsensord (Johansson, 2004), läsförståelsetesten DLS (Järpsten, 2002) och LS (Johansson, 2004). Efter läshastighetstest avslutar vi i regel med ordförståelse och rättstavning (Järpsten, 2002). Vi väntar på att normeringen av Fonologia (Fouganthine & Jacobson, 2016) ska bli klar och hoppas kunna använda screeningen nästa år.

Vid genomgång av resultaten i en läs- och skrivutredning med en elev ställdes frågan; "Tror du jag skulle fått bättre betyg om jag utretts tidigare och fått stöd?" Det är sorgligt att alla dessa svårigheter inte åtgärdats i grundskolan och gymnasiet, trots att elever har rätt till stöd. En utredning och lämpliga åtgärder hade nog underlättat studierna och troligtvis gett förutsättningar till högre betyg.

3.7 Elevenkät, läsvanor och läsförståelse

Under våren fick deltagarna i pilotgruppen besvara en enkät om läsvanor och läsförståelse (bilaga 3), 15 elever deltog.

Del 1 Om läsvanor

Drygt hälften av deltagarna (7 av 15) läser varje dag mellan 1 ½-3 timmar i sin *smartphone/lpad/dator*. Tre elever läser mellan 46 minuter- 1½ timma/dag och lika många mellan 11- 45 minuter/dag. Två deltagare läser mer än 3 timmar/dag.

Var tredje elev (5 av 15) brukar läsa *papperstidningar eller tidningar på nätet* varje vecka. Fyra deltagare läser varje dag. Två läser flera dagar i veckan och lika många någon gång/år. En elev läser tidningar varje månad, medan en deltagare nästan aldrig gör det.

Sex av femton elever läser någon gång per år *böcker i pappersform eller som e-bok* på sin fritid, det är inte kurslitteratur. Mer än var fjärde deltagare (4 av 15) läste nästan aldrig någon bok. Tre elever brukar läsa varje vecka och de två flitigaste deltagarna läste böcker flera dagar i veckan.

9 av 15 elever brukar *läsa* i sin *kurslitteratur* varje vecka och var tredje gör det flera dagar i veckan. En deltagare läser i kurslitteraturen varje månad.

Nästan alla elever (13 av 15) vill helst *läsa texten på papper*, de två andra deltagarna föredrar att *läsa texten digitalt* (i smartphone, Ipad, dator, e-bok). En elev vill helst *lyssna på texten och samtidigt läsa texten* från en ljudbok eller via Inläsningstjänst.

Del 2 Läsförståelse.

Drygt en tredjedel av deltagarna (6 av 15) förstår det mesta av *texten i kurslitteraturen och annat material de behöver läsa för sina studier*. Men eleverna glömmer ofta snabbt vad de läst och repeterar för att lära sig innehållet. Ytterligare en tredjedel av deltagarna förstår en del, men tycker ofta det är svårt att förstå och blir osäkra på om de förstått innehållet. Därför har de svårt för att skriva om texten med egna ord. Den sista tredjedelen förstår det mesta. Deltagarna har lätt för att lära, de berättar eller skriver om innehållet med egna ord.

Deltagarna fick också svara på hur de gör för att försöka *förstå det de läser*, när de ska lära sig något nytt. Eftersom många använder flera strategier i lärandeprocessen kunde de välja flera alternativ. Den vanligaste strategin (9 av 15) var att eleverna försöker använda någon/några lässtrategier (Få överblick, reda ut oklarheter, ställa frågor till texten och/eller sammanfatta). Näst vanligaste strategin var att skriva några stödord (8 av 15). Nästan hälften (7 av 15) läser ofta texten flera gånger. En tredjedel diskuterar och berättar för andra. Var femte elev (3 av 15) gör tankekartor/mindmap. Två elever orkar sällan läsa texten, utan lär sig det mesta genom att lyssna och läsa anteckningar. En annan elev brukar måla upp bilder/scenarier i huvudet.

Deltagarna har fått en *introduktion i studieteknik och lässtrategier* (Få överblick, reda ut oklarheter, ställa frågor till texten och sammanfatta) och fick utvärdera hur det fungerat (flera alternativ kan väljas). Drygt två tredjedelar (11 av 15) har lyssnat, sett filmer, läst sammanfattningar och gjort övningar i gruppen. Drygt hälften (8 av 15) tyckte studieteknik och lässtrategier var intressant och gjorde dem nyfikna. Dessa elever försöker använda strategierna när de läser och lär. En elev kommer inte ihåg så mycket av det och har inte använt strategierna på egen hand.

En annan fråga var *om deltagarnas sätt att studera förändrats något, sedan de fått möjlighet att lära lite mer studieteknik* (flera alternativ kan väljas). Drygt hälften (8 av 15) har fått lite koll på studieteknik och använder någon gång då och då olika strategier. En tredjedel pluggar som vanligt och märker ingen skillnad i studieresultat. En femtedel (3 av 15) har blivit mer medvetna om studieteknik och använder ofta olika strategier. Två elever lyckas mycket bättre nu med mina studier, än vad de gjorde i grundskolan/gymnasiet.

Två tredjedelar av eleverna anser att de får tillräckligt med *stöd/handledning av lärarna* för att klara av studierna och det fungerar bra. Knappt en tredjedel (4 av 15) pluggar på egen hand och behöver ingen handledning. En elev är i behov av mer handledning.

Nästan två tredjedelar (9 av 15) får tillräckligt med stöd/handledning av specialpedagogen för att klara av studierna. En tredjedel pluggar på egen hand och behöver ingen handledning.

Eleverna fick också framföra förslag på *vad* som skulle kunna *bli bättre*, om de är *osäkra på HUR de ska genomföra uppgifter/prov*.

- Att bli bättre på att läsa betygskriterierna och vad som förväntas.
- Få ta del av exempel.
- Ha tydliga instruktioner.
- Få sitta själv.
- Anpassa prov och redovisningar efter personer med dyslexi.

3.8 Elevintervjuer

Två djupintervjuer har genomförts med studerande som deltagit i pilotgruppen med lässtrategier, orienteringskursen studieteknik samt utredning av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Detta urval genomfördes för att ta del av elevernas erfarenheter och få ett helhetsintryck av insatser som är betydelsefulla aktiviteter i projektet. Frågorna som var samtalsunderlag finns i bilaga fyra.

Eleverna anser att deras studiesituation fungerar bra för det är lätt att få hjälp. De får många olika möjligheter att visa sina kunskaper på olika sätt, både muntligt och skriftligt. Det som försvårat studiesituationen var schemakrockar och lärarbyten. ”I början var det besvärligt med schemakrockar, men det löste sig bra. Dumt med tre lärare i Matte 2 under en termin.”

De studerande upplever att lärarna ger dem tillräckligt med tid för att kunna genomföra uppgifterna, så det underlättar deras planering. Trots det, kan det ändå bli så att en del studerande ofta ”gör saker i sista sekunden.”

Det som eleverna tycker fungerar väl är; ”Jag har möjlighet att komma på alla lektioner. Fronter är bra med inlagd information och länkar.” De studerande betonar också att ”Lärarna brukar vara snabba med att svara på mailfrågor,” vilket uppskattas. Även pedagogernas flexibilitet utifrån de studerandes olika förutsättningar bidrar till ett gynnsamt inlärningsklimat. Vissa elever behöver mer tid för att hinna läsa, bearbeta sina tankar och formulera svar. ”Lärarna är förstående om man behöver extra tid.”

Att skapa förutsättningar för mer handledning utöver lektionstid är ett önskvärt förbättringsområde.

Jag vill gärna kunna fråga på plats och ha mer handledning. Det är bättre med direkt och riktad handledning än mail – även om hen får svar då också. Ibland har lärarna inte tid, då de har mycket annat.

Det är framför allt när mattestugan är välbesökt, som eleverna känner att tiden inte räcker till för att alla ska få svar på sina frågor. ”Det blir mindre tid, ju fler elever som kommer.”

Ett annat önskat förbättringsområde är behovet av snabb feedback.

Det kan dröja länge innan man får tillbaka en inlämning. Men jag vill gärna ha det ganska snabbt innan nästa inlämning ska ske, för att veta om något ska förändras.

Även den fysiska miljön påverkar lärandet. ”Ett klassrum har ett tjutande ljud från ventilationen. Det är väldigt störande om man ska sitta och koncentrera sig.” Numera är problemet åtgärdat, men då fungerade det inte så bra.

Eleverna tycker att de brukar förstå vad lärarna pratar om på lektionerna, men det finns undantag.

Ibland har jag ingen koll om man ska läsa in sig i förväg inför lektionen eller inte, olika lärare vill olika. Om de vill att man ska ha läst och det inte framgår, kan det bli svårt att hänga med på lektionen. Det kan bli tydligare från lärarnas sida.

Eleverna upplever att de får stöd från sina lärare. "Frågar man, får man svar." Men det framkommer också fler behov.

Jag vill ha mer riktad handledning; Du är bra på det här och behöver bli bättre på det här, så man vet vad man ska fokusera på.

Under samtalen fick eleverna ta ställning till hur de ansåg att lärarna anpassar undervisning samt uppgifter utifrån deras behov och förutsättningar utifrån tid, längd, rast, redovisningar och prov. Varierande lektioner uppskattas för då är det lättare att hålla fokus.

Studietempot upplevs ofta som högt inom vuxenutbildningen, vilket även framkom i dessa samtal. "Vux-kurserna är väldigt korta jämfört med ungdomsgymnasiet, hade gärna velat ha mer tid i matte!"

Flera lärare erbjuder eleverna att redovisa sina kunskaper muntligt eller skriftligt när de presenterar olika uppgifter. "Jag har fått en allmän upplysning, men inte känt behovet." I andra fall kan den studerande fråga om ett alternativt sätt att redovisa sina kunskaper på. "Det har fungerat jättebra."

"Studietekniken har varit väldigt bra, jag har fått mycket tips på hur jag ska studera på ett bättre sätt." Dessa elever har även testats och resultaten från läs- och skrivutredningarna har medfört att de fått intyg om förlängd tid på högskoleprovet eftersom specialpedagogen är intygsgivare, samt förslag på olika anpassningar.

Bra att få veta att Annette kan skriva intyg om exempelvis längre lästid på högskoleprovet. Jag hade inte tänkt på det annars, men är väldigt glad att hon gjorde det!

Eleverna anser att de fått tillräckligt med tid och stöd när det gäller handledning, studieteknik och pedagogiskt stöd. De studerande upplever att det pedagogiska stödet har förändrat och förbättrat deras studier på vuxenutbildningen. De har nytta av strategierna från studietekniken och använder dem.

Jag har fått tips på olika strategier, hur man ska tänka och lägga upp sina studier. Studietekniken ger en bra grund, för att komma igång efter att inte ha studerat på många år.

Alla elever som ska göra högskoleprovet erbjuds en genomgång i studieteknik. Där får de ta del av en matematiklärares analyser av vilka strategier de behöver tänka på och vad de behöver kunna för att genomföra provet med så goda resultat som möjligt. "Bra att få tekniker, även inom matematik. Det är en bra hjälp inför högskoleprovet."

3.9 Lärarintervjuer

I början av projektet intervjuade projektsamordnaren vid olika tillfällen, en lärare i svenska och en lärare med undervisning i yrkesämnen för att få ett litet underlag av vilka erfarenheter som fanns. De frågor som var samtalsunderlag finns i bilaga fem och sex. Dels frågorna som var ett samtalsunderlag med lärarna (bilaga 5), dels ett antal följdfrågor som komplement till samtalsfrågorna i intervjuarens intervjuguide (bilaga 6).

Som en inledande fråga fick lärarna berätta om de hade någon uppfattning av elevernas läsvanor. Läraren i svenska berättade att elevernas erfarenheter varierar och "täcker hela spannet, från att aldrig

läsa en bok till att älska att läsa böcker.” Den andra läraren hade en känsla av att eleverna ”läser för lite, men hade ingen riktig grund för detta.”

Läraren i svenska diskuterar ofta med eleverna om deras läsvanor och erfarenheter. ”Många ser fram emot att bli ”lite tvingade” att läsa böcker. I undervisningen ägnar de sig åt följetongsläsning och etapp-läsning, det fungerar bra. Många elever vill använda böcker de läser på sin fritid och läraren säger ja eller nej till dessa förslag, beroende av vilken bok det gäller. I yrkesämnena har läraren pratat med andraspråkseleverna om deras läserfarenheter av kurslitteraturen.

De studerandes förmåga att bearbeta, reflektera över och förstå texter som ingår i kurserna varierar från F till A i betyg. ”Följetongsläsning underlättar för de svaga eleverna, men tyvärr kommer inte alltid de som mest behöver samtala om texterna. I svenska jobbar de mycket med litteraturanalyser, även där är variationen stor.”

Cirka tio procent av de studerande på yrkesutbildningen är jättebra på att bearbeta en text med egna reflektioner, ungefär lika många är svaga. Vissa elever har svårt med grundläggande läsning och förståelse. De flesta ligger någonstans mitt emellan. Andraspråkarna återger oftare ordagrant, men säger inte så mycket om förståelsen.

Lärarna samtalar om elevernas förmåga att anpassa sin lässtil till aktuella lässituationer när de läser uppgifter och texter i klassrummet. Eleverna på yrkesutbildningen är bra på informationssökning.

I svenska har de studerande övningar och får ganska snabbt läsa in sig på ett område och sedan presentera ämnet för gruppen. Resultaten brukar variera stort, men de flesta klarar oftast övningarna ganska bra.

En annan fråga som intresserar oss är hur medvetna eleverna verkar vara, om de studerande förstår eller inte förstår texter de läser? På yrkesutbildningen varierar medvetenheten mycket kring förståelse, vissa elever är inte medvetna om när de inte förstår, vilket kan bli problematiskt framför allt under den arbetsplatsförlagda praktiken när teorin ska omsättas i praktik. De studerande är inte så bra på att tala om när de inte förstår, utan läraren måste ha en strategi för detta. ”En ganska vanlig strategi är att de chansar på att det ska bli rätt.” Även läraren i svenska tycker det är svårt att komma åt vilken medvetenhet eleverna har kring sin förståelse när de är i grupp. ”Tyvärr är det ofta de duktiga som frågar och där kan man avläsa förståelsen, vilket kan verka hämmande på övriga elever.”

Lärarnas erfarenheter av elevernas strategier för att förstå texterna bättre, är att svara på instuderingsfrågor. Men de vill utveckla elevernas förmåga så de kan använda fler strategier. På yrkesutbildningen satsar lärarna mycket på att hjälpa eleverna att förstå begrepp. De studerande gör däremot inte egna instuderingsfrågor, trots uppmaningar från lärarna. I svenska ”tvingar” läraren dem att använda strategierna att stryka under och anteckna när de jobbar tillsammans med texter.

Lärarna arbetar med att utveckla elevernas läsförståelse. På yrkesutbildningen vill läraren att de studerande jobbar med instuderingsfrågor individuellt eller i grupp. Eleverna får många tillfällen att ”reflektera runt betydelse.” De använder kurslitteraturen tillsammans vid genomgångar, tolkar fallbeskrivningar från böckerna och dagboksanteckningar. Ett annat sätt att utveckla de studerandes läsförståelse är att läsa en skönlitterär bok och sedan ha seminarium. I svenska jobbar de mycket med texttyper och läser exempeltexter. Först får eleverna själva fundera, ”sedan går de igenom det tillsammans i gruppen så ingen lämnas ensam.” De kan prata om vad som är typiskt för exempelvis Upplysningen.

Ofta diskuterar eleverna i smågrupper och sedan i helklass. Det är stor skillnad mellan klassrums- och distanselever, klassrumseleverna utvecklar sin läsförståelse på ett helt annat sätt.

Läraren på yrkesutbildningen inspirerar och utvecklar de studerandes läsintresse genom att "få dem att använda litteraturen. Det är så lätt att googla och kolla på www.1177.se, men de behöver den bredare grunden" som läroböcker kan ge. Andra strategier är bokcirkel i klassrummet, som läraren i svenska har goda erfarenheter av. Hen styr urvalet till viss del och de studerande kan välja bok från boklistan, men oftast utgår valet från elevernas intresse. Det nya materialet i svenska är mer styrt eftersom strategin med strukturerade textsamtal brukar bygga på att de diskuterar samma texter. Att jämföra dramaturgi mellan film och bok är ett annat sätt att utveckla de studerandes läsintresse.

Avslutningsvis samtalar läraren i yrkesämnen om sin målsättning

att bli bättre på att använda modersmåslitteratur för andraspråksinlärarna, så de kan lära sig på sitt modersmål för att sedan ta till sig de svenska termerna.

Läraren i svenska vill gärna fortsätta att utveckla lässtrategier och hur hen kan jobba med elever som har svårt att sätta sig ner och läsa. Då brukar de få tips om ljudböcker på Bookbeat.

3.10 Extern spridning av erfarenheter från SIS-utvecklingsprojekt

Balder är ett samverkansprojekt mellan försäkringskassan och arbetsförmedlingen i fem kommuner (Mölnadal, Partille, Härryda, Lerum och Alingsås). Balder kan ge individuellt anpassat stöd av jobb-coacher till unga vuxna, på väg mot arbete eller studier. I teamet ingår även psykolog och arbets-terapeut. På mötet presenterade specialpedagogen vårt specialpedagogiska arbetssätt på vuxen-utbildningen, med fokus på studieteknik och lässtrategier.

Handledning och nätverkskontakter med gymnasieskolans specialpedagog angående hur vi arbetar med olika anpassningar och studieteknik inom vuxenutbildningen.

Handledning av specialpedagogstuderande med presentation av vårt specialpedagogiska arbetssätt på vuxenutbildningen, med fokus på studieteknik och lässtrategier. Hon i sin tur delgav vad hon lärt med mitt samtycke till

Kursledaren på specialpedagogiska programmet vid Göteborgs Universitet som informerades om hur vi arbetar med specialpedagogik inom vuxenutbildning, eftersom utbildningen varit mycket inriktad på grund- och gymnasieskola.

Nätverksträff med lärare inom särskild utbildning för vuxna (särsvux) i Göteborgsregionen (GR) med erfarenhetsutbyte av hur vi arbetar för att utveckla läsförståelse inom särskild utbildning för vuxna.

Nätverksträff med specialpedagog och speciallärare inom vuxenutbildning från annan kommun, där vi diskuterat läsförståelse och lässtrategier.

Två lärare från vår vård- och omsorgsutbildning, vår kollega med rötter i Dhaka och stort kontaktnät, verksamhetschefen och jag som specialpedagog besökte en vårdutbildning i Kumudini utanför Dhaka i Bangladesh. Under en vecka var vi på lektionsbesök och diskuterade pedagogik och lärande eftersom vi ingick i ett Atlasprojekt, som är ett internationellt lärarsamarbete. Flera lärare använde olika läs-strategier i sin undervisning. Ett exempel var att de studerande fick en ordentlig genomgång av olika begrepp, vilket kan ses som att reda ut oklarheter. I slutet av lektionen fick eleverna svara på lärarens

fråga vad de hade lärt sig, ett sätt att sammanfatta vad de läst och hört. Det visar att lässtrategierna fått en stor internationell spridning, mycket på grund av lärarnas utbildning, kollegiala lärande och olika internationella kontakter. Det var intressant att se dessa likheter i hur vi arbetar med läsförståelse, det medförde givande erfarenhetsutbyten.

4. Analys och tolkning

4.1 Elevresultat

4.1.1 Elevenkät

Drygt hälften av eleverna i pilotgruppen tyckte att studieteknik och lässtrategier var intressanta och användbara strategier när de läser och lär. Svaren i läsförståelsefrågorna (bilaga 3) tyder på att även om eleverna förstår det mesta av texten, så glömmer de ofta snabbt och behöver repetera för att lära och komma ihåg. Frågan är hur väl de bearbetar texterna? Vid upprepad läsning av text utan muntlig eller skriftlig bearbetning genom textsammanfattningar ökar risken för glömska, eftersom det kan vara en yttlig form av kunskap. När det aktuella ämnet bearbetas med egna ord förstärks däremot minnena. Eftersom en del ofta upplever att det är svårt att förstå och är osäkra på om de förstått innehållet, medför det en osäkerhet. Därför är det intressant att undersöka hur eleverna gör för att försöka förstå det de läser. Den vanligaste metoden som nästan två tredjedelar använder är någon/några lässtrategier (Få överblick, reda ut oklarheter, ställa frågor till texten och/eller sammanfatta). Resultatet visar att de fått användbara redskap. Eftersom de studerande kan använda flera metoder framkom att hälften av deltagarna skrev stödord och läste texten flera gånger. Andra strategier som visar på ett aktivt lärande är diskussioner och att de berättar. Problematiken med bristande läsvana tar sig olika uttryck. En del kompenserar det genom att lyssna och läsa anteckningar, när de inte orkar läsa texten. En elev kom inte ihåg så mycket av strategierna och har inte använt dem på egen hand. Det visar på vikten av att följa upp och utvärdera hur lärandet kan förbättras. Kanske behövs lite repetition eller förslag på andra sätt som kan fungera bättre för den här eleven?

Det är en annorlunda situation att studera som vuxen på en yrkesutbildning, jämfört med grundskolan och gymnasiet, för de flesta deltagarna ska kombinera studierna med eget boende, ansvar för ekonomi och ibland barn. Vissa har ett bra stöd av sin familj, som inser att den studerande behöver tid för studier utöver lektionstid och vara i skolan även när barnen är sjuka så de delar på VAB-dagarna. Andra är i stort behov av att jobba extra för att få ekonomin att gå ihop, vilket då kan gå ut över studierna. Har deras sätt att studera förändrats efter genomgångar och övningar i studieteknik? Deltagarna kunde välja flera svarsalternativ. Två elever lyckas mycket bättre nu med sina studier, än vad de gjorde i grundskolan/gymnasiet. Tre studerande har blivit mer medvetna om studieteknik och använder ofta olika strategier, åtta har fått lite koll på studieteknik och använder då och då olika strategier. Sammanlagt motsvarar dessa svar tio elever som upplever att deras studiesituation förbättrats genom ökad medvetenhet om olika strategier. Men de fem resterande eleverna pluggar som vanligt och märker ingen skillnad i studieresultat. Kan det bero på att studierna fungerar tillräckligt bra och de når önskade resultat, som för en del kan vara att nå E, D eller C i betyg? Arbetsmarknadens efterfrågan på deras kompetens är hög och yrkeseleverna kan i stort sett välja var de vill jobba efter genomgången utbild-

ning. Då kanske inte stressen och pressen på höga betyg är lika stor, som när andra pluggar för att komma in på mycket eftertraktade utbildningar som i princip kräver toppbetyg i alla ämnen?

Fyra elever klarar av sina studier på egen hand och är inte i behov av extra stöd/handledning från lärare eller specialpedagog. Tio studerande anser att de får tillräckligt med stöd och handledning för att klara av studierna och det fungerar bra. Men i ett fall finns behov av ytterligare stöd. Då ställs frågorna om eleven kommer på lärarnas handledning och framfört sina behov, har kontakt med specialpedagogen, eller om det är något annat som efterfrågas?

Vi vill gärna veta vad som kan bli bättre och om de är osäkra på HUR de ska genomföra uppgifter eller prov? Det som behöver förbättras är instruktioner som ska vara tydliga, det kan till exempel ske genom att eleverna får ta del av exempel. Även kunskapskriterierna behöver konkretiseras och vad som förväntas av dem i olika uppgifter. Sedan blir en del elever stressade när andra frågar under prov eller blir snabbt klara och de själva då tappar fokus, därför finns mer behov av att få sitta själv. En elev önskade mer anpassade muntliga prov och redovisningar på grund av sin dyslexi.

4.1.2 Elevintervjuer

I de studerandes svar (bilaga 4) framkom att det som varit problematiskt är organisatoriska hinder som schemakrockar. Det beror på att eleverna väljer att läsa olika kurser på olika nivåer och inte har möjlighet att gå i sammanhållna klasser med gemensamma kurser. Även bristande lärarkontinuitet försvårade studierna. En lärare bytte kommun, en annan lärare vikarierade under den kommande lärarens uppsägningstid och till sist kunde den nya läraren tillträda efter halva terminen.

I vissa kurser är det inte undervisning varje vecka, utan eleverna arbetar självständigt med mer omfattande uppgifter. Det är framför allt i fortsättningskurserna i samhällsorienterande ämnen, juridik och företagsekonomi. Dessa kurser ställer stora krav på elevens förmåga att både bearbeta större textmängder och utveckla svar med analyser samt tolkningar.

Redan vid kursstart informeras och motiveras eleverna att närvara. Att vara delaktig och delta kan bidra till att väcka ett intresse, öka motivationen och förståelsen när den studerande ska fortsätta sitt lärande på egen hand. Den pedagogiska lärplattformen Fronter är ett viktigt lärverktyg, framför allt i distanskurser. I Fronter kan lärarna lägga ut sina power point presentationer, vilket kan användas som anteckningsstöd eller komplement vid frånvaro. En del lärare lägger ut texter som introduktion eller som fördjupning.

Något annat som brukar fungera väl är hur eleverna blir bemötta när de inte hinner klart med sina uppgifter till inlämningsdatum. De kan ha hög arbetsbelastning i flera kurser, haft mindre tid för studier på grund av arbete, sjuka barn mm.

De studerande uttrycker ett behov av mer individualiserad undervisning i form av handledning som komplement till gemensam undervisning och i distanskurser. De erbjuds handledning både genom drop in på en schemalagd position i lärarscheman som mattehjälp eller stöd i engelska, men även på en inbokad tid vid andra tillfällen. I övriga ämnen skapas dessa tillfällen vid behov och förekommer ofta i samhällskunskap, religion och juridik. Utöver detta erbjuder specialpedagogen studieteknik vid tre schemalagda positioner samt individuellt inbokade tider, pedagogiskt stöd finns för studerande som önskar handledning vid något/några tillfällen. Då är det ofta samtal kring läsförståelse, nya begrepp och hur de kan utveckla sina svar.

Störande ljud från ventilation kan vara en fysisk stressor. Det kan vara tröttande, skapa irritation och försämra koncentrationsförmågan hos elever som har svårigheter med att fokusera.

Eleverna i undervisningsgrupperna har varierande språkbruk, åldrar och en del har inte svenska som modersmål. Därför är det en utmaning och balansgång för lärarna att anpassa språket till de studerandes förutsättningar. Lärarnas kommunikation behöver vara och är ofta på en begriplig nivå, samtidigt utvecklande för att berika eleverna med nya ord och begrepp. Därför uppmuntras de studerande att fråga när de inte förstår. Eleverna är ju här för att lära och behöver inte känna att de ska kunna allt i sin inlärningsfas. Det handlar om att skapa ett tryggt inlärningsklimat och samspel.

Det finns behov av mer formativ bedömning. Elever vill ofta ha feedback, det verkar fungera som en viktig stödjande funktion i deras lärande. Feedbacken behöver vara konkret och tydliggöra både styrkor och ge förbättringsförslag. I så fall kan den bidra till att förstärka deras metakognitiva förmåga.

Vi har fört diskussioner kring vikten av att utgå från ett elevperspektiv när lärarna planerar och genomför sin undervisning, lektionslängden, eventuella raster, redovisningar och prov. Det verkar ha gett effekt och numera är de flesta lärare bättre på att läsa av hur mycket eleverna orkar ta in och bearbeta på en gång. Då kan de olika lässtrategierna fungera som verktyg för att variera undervisningen.

Behovet av mer studietid är extra tydligt i matematik. För många studerande känner att de inte hinner förbereda sig, bearbeta och förstå tillräckligt bra för att en djupkunskap ska kunna utvecklas. Om ytlinärläring dominerar, är risken stor att glömma av kunskapen och den finns inte kvar när det är dags för nästa kurs. Utifrån våra erfarenheter betonas vid upprepade tillfällen vikten av att närvara på lektioner och planera in studietid i matematik. I genomsnitt behöver de flesta studerande minst tio timmar matte i veckan. Den beräknade tiden verkar förvåna många studerande, så frågan är hur mycket de flesta pluggar?

Våra elever behöver inte ha en diagnos för att få olika anpassningar, utan vi utgår ifrån deras olika förutsättningar och behov, det finns olika sätt att redovisa vad de lärt. I matematik och språk för specialpedagogen diskussioner vid behov med lärare och studerande, kring hur mycket muntligt eller skriftligt en elev behöver redovisa i en kurs.

Erfarenheterna visar att behovet av studieteknik är stort även bland vuxna elever. Många har gått i skolan utan att få ta del av konkreta tips och lämpliga strategier som kan underlätta deras studier.

Det är inte ovanligt att elever kommer till vuxenutbildningen och vill genomföra en läs- och skrivutredning, vilket de får. Men det är beklagligt att så många inte fångats upp tidigare av sina lärare, varken i grundskolan och gymnasiet.

Sammanfattningsvis kan vi dra slutsatserna att eleverna som intervjuats upplever att de fått tillräckligt med tid för handledning, studieteknik och pedagogiskt stöd. De uppskattar innehållet och använder dessa strategier, vilket medför förbättrade studieresultat. Men i matematik finns behov av ytterligare handledningstid.

4.2 Lärarresultat

Lärarna hade vid projektstarten varierande kunskaper och erfarenheter av lässtrategier och läsförståelse. Men när de fått en inblick i vad begreppen kan innebära och vad vi strävar efter att utveckla i projektet kände många igen sig i sättet att arbeta, men de hade inte använt dessa begrepp.

Numera finns en ökad kompetens hos allt fler lärare i svenska att undervisa i lässtrategier, men det behövs större spridning och medvetenhet kring vad som försvårar elevers lärande. Alltför många lärare i grundskolan och framför allt gymnasiet tar för givet att eleverna kan studera, för de har ju gått i skolan i så många år.

4.2.1 Lärarintervjuer

Intervjuguiden finns i bilaga fem och sex. Läraren som arbetar med yrkesutbildning har tagit del av kommande möjligheter för andraspråkselever att lyssna på studiestöd till aktuell kurslitteratur på sitt modersmål (arabiska, dari/persiska och somaliska). Inläsningstjänst.se har börjat producera studiestöd på modersmål, det är pedagogiska bearbetningar av läromedel med översättningar och förklaringar i ljudform på elevens modersmål av bokens innehåll. Några studiestöd till kursböcker är redan klara och resterande beräknas komma ut under 2018. Studiestödet och lärarnas handledning kan ses som en form av scaffolding, vilket är ett centralt begrepp i Vygotskys teori. Det är ett tillfälligt stöd som kan underlätta lärandet. Läraren stöttar och tillhandahåller utifrån sin erfarenhet och kunskap redskap eleven behöver för sin utveckling (Reichenberg & Lundberg, 2011).

I samtalen med lärarna framkom att båda tyckte det var svårt att få en uppfattning av hur medvetna eleverna är om sin läsförståelse när de är i grupp. Kanske kan lässtrategierna reda ut oklarheter och sammanfatta, användas och tydliggöra medvetenheten om deras läsförståelse? Återigen handlar det om att skapa ett tryggt inlärningsklimat så eleverna våga fråga i olika lärandesituationer, för de bedöms ju inte hela tiden. Om olika tolkningar lyfts fram som något positivt och utvecklande gång på gång i gruppen, kanske flera vågar prata om både det som är lätt och svårt att förstå. En annan strategi kan vara att utgå från hur väl författaren lyckats förklara innehållet i relation till elevernas kunskapsnivå och förståelse (Reichenberg, 2014).

Kan det vara en osäkerhet som gör att eleverna inte själva vill skriva instuderingsfrågor? Är det svårt för dem att plocka ut vad som är viktigt i en lärobok som kan vara faktatät? När läraren vill att de studerande ska anteckna, kan det vara ett sätt att jobba med lässtrategin att sammanfatta.

Det är lärarens medvetna arbete med att få sina elever att bli aktiva i sin läsning som utvecklar läsförståelsen (Westerlund, 2009). I sin strävan efter att utveckla de studerandes läsförståelse använder lärarna olika strategier. Strukturerade textsamtal är samtal kring faktatexter (Reichenberg & Lundberg, 2011). I textsamtalen tränas lässtrategier för att eleverna ska utvecklas till aktiva läsare som kan läsa mellan och bortom raderna. Strukturerade textsamtal bygger på Vygotskys teori och vill utmana elever i deras närmaste utvecklingszon.

Läsförståelse kan delas in i tre olika nivåer. Informationssökning är den mest grundläggande nivån när svaret kan hämtas ordagrant ur texten. Reflektion, tolkning och analys är mer avancerade nivåer av läsförståelse. Tolkning innebär förmåga att förstå en text och dra slutsatser (Järpsten, 2002). Det kan även liknas vid inferens, att läsa mellan raderna. Vid analys kan eleverna även använda sina erfarenheter och ibland byta perspektiv för ökad förståelse.

Instuderingsfrågor kan både vara ett sätt för informationssökning, men även skapa tillfälle för tolkning, reflektion och analys. En del vuxna elever är osäkra på om de "tolkar rätt." Men ofta finns det ju inte ett sätt att tolka, utan olika tolkningar kan berika och bredda deras erfarenheter. Där har lärarna en viktig funktion att fylla, så de studerande vågar delge varandra sina olika tolkningar.

Ett läromedel kan aldrig bli en del av undervisningen som eleverna ska hantera på egen hand. Läromedelstexterna behöver vara en del av undervisningsprocessen och en del av samspelet mellan lärare, elev och ämnesinnehåll (Reichenberg, 2014). I lärarintervjuerna framkom hur de använde olika strategier vid genomgångar.

Lärarna strävade efter att öka de studerandes läserfarenheter från läroböcker och skönlitteratur. Framgångsrika lärare utgår från sina elevers intressen och hjälper dem att välja texter på lämplig svårighetsnivå (Westerlund, 2009). Det framkom i samtalen att de studerande kan vara delaktiga i valet av roman eller novell, men vid behov behövdes lotsning till andra alternativ. Ibland även på andraspråksinlärnas modersmål för att ge grundläggande förståelse.

4.3 Har delmålen uppfyllts?

Delmål 1, ökad kompetens hos pedagoger om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi samt att använda olika lässtrategier och strukturerade textsamtal. Vi har under året haft flera genomgångar och erfarenhetsutbyte vid APT och studiedag för alla pedagoger, så medvetenheten och kunskapen har ökat. Sedan varierar omfattningen hur mycket de använder det i sin undervisning. Men vi jobbar med att delge goda exempel, lära av varandra samt diskutera hur vi kan använda lässtrategier och strukturerade textsamtal utifrån elevernas förutsättningar och behov i olika grupper.

Delmål 2, de studerandes behov av mer tid med lärarna för handledning utöver lektionstid för att förstå instruktioner, begrepp och texter. Detta är något som våra lärare jobbar intensivt med hela tiden. Eleverna anser att lärarna är tillgängliga och att de i stor utsträckning får det stöd de behöver.

Delmål 3, specialpedagogen erbjuder elever screening av läsförståelse, fonologisk förmåga samt vid behov utredning av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, anpassningar och utvärdering. De studerande som önskar bli utredda har blivit det, så resurserna finns för att genomföra delmålet.

Delmål 4, studerande kan delta i en orienteringskurs i studieteknik eller pedagogiska stödsamtal utifrån olika behov och förutsättningar samt träna lässtrategier och förbättra läsförståelsen. Även här har vi kunnat erbjuda tillfällen både individuellt och i grupp. Närvaron har varit hög, eftersom vi bokar in tider i samråd med varandra.

4.4 Hur har eleverna fått uttrycka sin mening under projektet?

4.4.1 Pedagogiskt stöd och studieteknik

En ambition och strävan har varit att i nära anslutning till elevens lektioner boka in tid för studieteknik eller pedagogiskt stöd, eftersom det är ett önskemål från många studerande. Det underlättar för dem att inte behöva splittra upp dagarna med handledning flera timmar före eller efter deras lektioner. Men för vissa kan det vara bra att komma en schemafri dag, då de har mer tid och ork att fokusera på hur uppgifter ska planeras och genomföras. Därför planeras alltid tiden i samråd. Elevens behov styr innehållet och vi börjar alltid med att den studerande berättar vad hen vill ha hjälp med. I en del fall har eleven med uppgifter som behöver förklaras mer, för att förstå vad och hur uppgiften ska genomföras. Ofta innebär det att vi jobbar med någon av lässtrategierna för att tydliggöra hur den studerande

kan öka sin förståelse. Ibland har läraren framfört önskemål vad den studerande behöver träna mer på. Eleven får vid olika tillfällen jobba med övningar i studieteknik, det kan till exempel vara att variera eller utveckla texten mer.

4.4.2 Utvärdering av studieteknik

Frågorna som eleverna svarade på i utvärderingen genomfördes digitalt (bilaga 7).

Eleverna som deltagit i orienteringskursen studieteknik anser att undervisningen anpassats efter deras behov, förutsättningar och kunskapsnivå. Deras erfarenheter är att det har fungerat bra. "Väldigt bra anpassning, lärarna lyssnar och försöker hitta ett sätt som passar just mig."

Jag tycker att undervisningen till stor del anpassas bra utefter mina förutsättningar. Lärarna är lyhörda och i stora drag gör de anpassningar de har förmåga till.

Ytterligare erfarenheter visar på behov av handledning.

Jag har fått jättebra hjälp utav mina alla mina lärare. Företagsekonomi på 100p har varit den tuffaste, då vi endast har haft en lärarledd lektion per vecka. Jag har även haft ett stort stöd utav studietekniken med Annette.

Lika många studerande upplever att de ofta eller alltid får tillräckligt med stöd av lärarna, för att förstå hur de ska genomföra sina uppgifter och prov.

De studerande har lämnat synpunkter på vad som skulle kunna bli bättre när de är osäkra på hur de ska genomföra sina uppgifter och prov. En studerande har en tydlig strategi och vet vad som bör göras. "Jag tycker det är bra som det är, om jag har problem med en uppgift så pratar jag bara med läraren." Medan en annan inte vet. De behov som framkommer är "tydligare frågor" samt mer information.

Tydligare instruktioner på vilka förväntningar som sätts på eleven. Mer underlag och tips till bra källor man kan utgå ifrån. Samt tydliggör vilka moment en uppgift/prov skall ha med och hur lång den skall vara.

Ibland skiftar erfarenheterna när de läser flera kurser.

Mer "struktur" på vissa arbeten i en del av kurserna, kan också vara bra att man får exempel på hur en uppgift kan se ut om det handlar om ett större arbete. Jag tänker att det kan vara bra att gå igenom alla uppgifter tillsammans som en introduktion istället för att bara läsa uppgiften via Fronter. Jag har fått väldigt klar och tydlig information från Lennart i Religionskunskapen, som jag tycker är jättebra.

De studerande utvärderade också det pedagogiska stödet och studietekniken med specialpedagogen. "Det fungerar utmärkt, jag har fått lära mig nya sätt att tänka på när jag studerar." En annan elev svarade "Det har hjälpt mig att delvis får mer struktur i mina studier, gett mig stöd och hjälp när inte läraren har varit tillgänglig för frågor." Behovet av stöd vid planering framkom även här.

Studietekniken är mycket bra. Annette har gett mig avstämning varje vecka och tydliggjort vad jag har gjort och vad jag behöver göra till nästa gång.

Avslutningsvis fick de studerande jämföra sin studiesituation på Vuxenutbildningen med hur det varit vid tidigare studier. Deras erfarenheter varierar från att den är oförändrad, att de haft sämre med tid till att det blivit bättre. ” Jag har fått mer stöd och råd av lärarna.” En annan studerande svarar

Jag ser förbättringar genom den hjälp jag fått och hur jag skall tänka för framtiden, hur mina studier skall kunna utvecklas.

Andra tecken på att de fungerar är att eleverna upplever att de nu är mognare, känner sig tryggare och att studierna är roligare.

Studiesituationen har förbättrats, dels får jag mer stöd och uppmuntran här på vuxenutbildningen. Sedan har jag fått en djupare förståelse med hjälp av studietekniken om hur jag kan arbeta med mina studier, vad jag är bra på och vad jag är mindre bra på. Klasserna/grupperna är mycket mindre än på gymnasiet vilket gynnar alla elever då man känner att man får tid av sin lärare.

5. Lärdomar och erfarenheter av utvecklingsprojektet

5.1 Organisationsnivå

På vuxenutbildningen har vi färre antal undervisningstimmar och mer självständigt arbete i kurserna, än vad många gymnasieskolor har. Men det är ingen självklarhet att vuxna elever kan studera mer på egen hand, bara för att de är äldre. Ett elevaktivt arbetssätt med mycket eget arbete ställer stora krav på läsförmågan. Att kunna skumläsa och sovra är förmågor på en mycket hög läsnivå. Eftersom många elever inte kommit så långt i sin läsutveckling kan en konsekvens bli att de fastnar i svåra texter. De riskerar då att utveckla ett passivt förhållningssätt till läsning med ytliga och fragmentariska kunskaper (Reichenberg, 2014). En av Vuxenutbildningens styrkor i Härryda kommun är att vi kan erbjuda undervisning med få elever i grupperna. I våra smågrupper är det lättare för lärarna att upptäcka svaga läsare och en del studerande har utvecklat strategier för att undvika läsning.

Matematisk förståelse kan ta tid att utveckla och många elever har bristande förkunskaper och kan sakna rimliga förutsättningar för att kunna genomföra kursen. Av den anledningen testas nya elever som inte läst föregående kurs i matematik terminen innan hos oss, i samband med kursstart. I många fall visar resultaten att kunskapsluckorna är så stora att läraren rekommenderar eleven att läsa föregående kurs som repetition, vilket de flesta accepterar. Matematik är ett av få ämnen studerande har svårigheter med att lära på egen hand, utan de flesta är i behov av genomgångar. Därför har vi inga distanskurser utan satsar på gruppundervisning och handledning.

Läs- och skrivsvårigheter påverkar både avkodning och läsförståelse samt studieresultat när elever inte får det stöd och anpassningar de är i behov av. Kanske skulle en rejäl satsning på att åtgärda läs- och skrivsvårigheter, studieteknik och lässtrategier i både grundskola och gymnasieskola kunna bidra till bättre skolresultat och ökad måluppfyllelse?

5.2 Gruppnivå

Det räcker inte att bara ha boksamtal om skönlitterära texter och låta eleverna läsa faktatexter på egen hand, då lämnar vi dem i sticket. Faktatexter kan vara mycket svåra att läsa och vi riskerar att få elever som läser texter på ytan, därför att de inte hittar vägar in i texten (Reichenberg & Lundberg, 2011). Därför behöver lärare verktyg som gör att varje elev får utveckla sin läsförmåga och läsförståelse optimalt. Läsforskning visar att lärarens vägledning i att utveckla elevernas läsförståelse har en avgörande betydelse (Westerlund, 2009). Lärarledda strukturerade textsamtal är mycket viktiga inslag i undervisningen för att utveckla elevers läsförståelse (Reichenberg & Lundberg, 2011). Ett regelbundet övande av texter är avgörande för att läsförståelsen ska utvecklas

Våra lärare strävar ofta efter att skapa en inre motivation hos eleverna, att de ska läsa för sin egen skull. Den inre motivationen skapar lusten till ett livslångt lärande genom läsning. De framgångsrika lärarna utgår från sina elevers intressen och hjälper dem att välja texter på lämplig svårighetsnivå (Westlund, 2009).

Många av våra elever har svårt att följa en instruktion och läsa mellan raderna/göra inferenser om någon del i instruktionen saknas eller inte är förklarad på ett begripligt sätt utifrån elevens perspektiv. Därför är det viktigt att läraren har en genomgång av uppgiften på lektionstid, därefter kan eleverna träna tillsammans i grupp på några liknande exempel. Nästa steg är att arbeta självständigt och få feedback från läraren.

En viktig inspirationskälla i vårt projekt har varit att se olika utbildningsprogram om läsförståelse och lässtrategier från www.sli.se. De kortare programserierna "Strategier för läsförståelse" och "De fem lässtrategierna" kan med fördel både lärare och elever se. De längre programmen "Pluggkoden strategier för läsning," "Lärlabbet Samtala om texter" och "Det handlar om läsning" är främst riktade till lärare (bilaga 1).

Ett exempel på vilka svårigheter andraspråksinlärare möter, var när de skulle fylla i en utvärdering. De satt tysta en liten stund och läste igenom frågorna, sedan sa en av dem "Jag förstår inte frågorna" och de två andra instämde. Då gick vi igenom frågorna tillsammans och de fick höra andra formuleringar som var lättare att förstå. Dessa elever läser svenska som andraspråk 1 på gymnasial nivå. Men det är ett gott tecken att de säger ifrån när orden är obegripliga och använder lässtrategin att reda ut oklarheter.

5.3 Individnivå

Texter är mest effektiva när elever kan förstå 90 procent av texten, då kan man ofta lista ut de okända ordens ungefärliga innebörd (Reichenberg & Lundberg, 2011). Av den anledningen är det viktigt att erbjuda texter på olika nivåer. I vissa fall behöver de studerande mer grundläggande kunskaper än de som står i läroboken, för att de sedan ska kunna ha bättre förutsättningar att förstå och kunna tillgodogöra sig den kunskaps som behövs för att nå kursens kunskapskrav.

Många av våra elever uppskattar att de kan få sina läroböcker nedladdade i dator eller telefon och lyssna på texten samtidigt som de kan ha boken framför sig. Elever med avkodningsproblem, dyslexi,

låg läshastighet eller koncentrationssvårigheter har sagt att det underlättar så mycket att slippa läsa texten för det tar så mycket energi. Nu kan de fokusera mer på att förstå innehållet i texten.

I resultaten från elevenkäten om läsvanor (bilaga 3) framkom att 13 av 15 studerande föredrar att läsa texter på papper, framför att läsa digitalt. Detta följer vi upp i flera elevgrupper för deras synpunkter är viktiga inför val av läromedel. I många kurser ingår digitala övningar framför allt sfi, engelska, tyska och spanska.

Elever i skrivsvårigheter kan ha svårt att få ner all sin kunskap på papper och redovisa skriftligt. Därför har de i många uppgifter möjlighet att redovisa sina svar muntligt för läraren vid ett annat tillfälle utöver lektionstid. Många studerande känner att de lyckas nå bättre resultat när de får den här anpassningen och för oss är det ett sätt att kunna erbjuda en likvärdig utbildning.

6. Referenser

- Fouganthine, A. & Jacobson, C. (2016). *Fonologia*. Stockholm: Inläsningstjänst.
- Gottfridsson, A. (2017). Delaktiga studerande- anpassningar och stöd inom Vuxenutbildningen, Hälaryda kommun 2016. (Slutrapport SIS bidrag utvecklingsprojekt 6 STA-2015/1049). SPSM.
- Hemmingsson, H., Egilson, S., Lidström, H. & Kielhofner, G. (2014). *Bedömning av anpassningar i skolmiljön BAS, version 3.1*. Nacka: Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter.
- Jacobson, C. (2014). *Läskedjor-2*. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget AB.
- Johansson, M-G. (2004). *LS Reviderad. Klassdiagnoser i läsning och skrivning för högstadiet och gymnasiet*. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget.
- Järpsten, B. (2002). *DLS för skolår 7-9 och år 1 i gymnasiet*. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget AB.
- Lundberg, I. (2010). *Läsningens psykologi och pedagogik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lundberg, I. & Wolff, U. (2003). *Duvan*. Stockholm: Psykologiförlaget.
- Reichenberg, M. (2014). *Vägar till läsförståelse texten läsaren samtalet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Reichenberg, M. & Lundberg, I. (2011). *Läsförståelse genom strukturerade textsamtal- för elever som behöver särskilt stöd*. Stockholm: Natur & kultur.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Skolverket. (2012a). *Läroplan för vuxenutbildningen 2012 (Lvux12)*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2012b). *Kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare. Kursplan och kommentarer*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2015). *Individanpassning, extra anpassningar och orienteringskurser inom vuxenutbildningen*. Stockholm: Fritzes kundservice.
- SOU 2013:20 *Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå- en översyn för ökad individanpassning och effektivisering*. Stockholm: Fritzes kundtjänst.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Westlund, B. (2009). *Att undervisa i läsförståelse. Lässtrategier och studieteknik*. Stockholm: Natur och kultur.

7. Bilagor

Bilaga 1 Strömmande video Läsförståelse och lässtrategier från www.sli.se

Strategier för läsförståelse:

Introduktion 8 min. 29 sek. 2014

Förutspå 8 min. 29 sek. 2014

Ställa frågor 8 min. 30 sek. 2014

Utreda oklarheter 8 min. 30 sek. 2014

Sammanfatta 8 min. 33 sek. 2014

Inre bilder 8 min. 34 sek. 2014

De fem lässtrategierna:

Förutspå 2 min. 2016

Ställa frågor 2 min. 2016

Reda oklarheter 3 min. 2016

Sammanfatta 2 min. 2016

Inre bilder 2 min. 2016

Pluggkoden Strategier för läsning 27 min. 2015

Lärlabbet: Samtala om texter 28 + 7 min. 2016

Det handlar om läsning 58 min. 2016.

Bilaga 2 Studieteknik Fyra lässtrategier

Varför lässtrategier?

- De kan underlätta förståelsen av en text.
- Det kan bli lättare att minnas vad man läst (Reichenberg, 2014).
- Det är aldrig för sent att lära sig använda lässtrategier som en metod.

HUR ?

- Introducera en lässtrategi i taget. Varför? Hur?
- Träna strategin vid flera tillfällen.
- Val av strategi beror på vilken text som ska läsas.
- Alla lässtrategierna behöver inte användas varje gång.
- De kan användas i vilken ordning som helst.
- Goda läsare växlar ofta omedvetet mellan olika strategier.

Har du förstått texten?

Två enkla sätt att kontrollera läsförståelse enligt Reichenberg och Lundberg (2011) är att fråga sig själv;

- Kan du återberätta texten med egna ord?
- Kan du gissa vilka frågor som skulle kunna komma på ett prov?

1. Lässtrategin Att föregripa/förutspå

= Överblicka, se framåt. Att föregripa kan liknas vid en upptäcktsresande.

Vad tror du texten ska handla om? Läs på baksidan.

Läs rubriker och titta på bilder.

Dra slutsatser från vad du redan vet (Reichenberg, 2014).

2. Lässtrategin Att ställa frågor till texten

= undra

Att ställa frågor kan liknas vid en reporter/journalist (Reichenberg, 2014).

Ställ frågor till texten

- Vad?
- Vem?
- När?
- Var?
- Hur?
- Varför?

Frågor på olika nivåer av läsförståelse

Franzén har utvecklat tre olika frågetyper;

1. "Precis där-fråga", svaret står ordagrant i texten.
2. "Tänk efter och leta", ger möjligheter till reflektion, att läsa mellan raderna = inferenser. Svaren kan finnas på flera ställen i texten.
3. " På egen hand", en personlig reflektion där både förkunskaper och textinformation används.

3. Lässtrategin Att reda ut oklarheter

NÄR?

- Att lära sig nya ord.
- Att läsa instruktioner.

Strategin kan liknas vid en detektiv, någon som undersöker och vill veta mer.

VARFÖR? Strategin kan skapa förståelse.

HUR använder du strategin Reda ut oklarheter?

- Ringa in eller stryk under ord du inte förstår.

Vad betyder?

Att läsa instruktioner

- Vad ska du göra?
 - Ha inte för bråttom, krångliga uppgifter tar ofta tid.
 - Läs inte för fort.
 - Gå tillbaka och läs igen om du är osäker.
 - Fråga; Hur kan det förklaras på ett enklare sätt?
 - Be någon visa HUR.
 - Ibland kan du göra uppgiften under handledning.
-
- När kan strategin Att reda ut oklarheter användas i andra situationer?

4. Lässtrategin Att sammanfatta

Sammanfatta texten med egna ord, då kan du lättare fokusera på det viktigaste innehållet! Vad handlar texten om?

Strategin kan liknas vid en nyhetsuppläsare, som har valt ut det viktigaste. Du måste välja och prioritera i innehållet. Du kan inte ta med alla detaljer.

Du kan börja med att plocka ut nyckelbegrepp/stödord och stryka under dem. Sedan bearbetar du texten och sammanfattar med dina egna ord. Då är det ofta lättare att förstå och komma ihåg innehållet.

Källor

Reichenberg, M. (2014). *Vägar till läsförståelse texten läsaren samtalet*. Stockholm: Natur och kultur.

Reichenberg, M. & Lundberg, I. (2011). *Läsförståelse genom strukturerade textsamtal- för elever som behöver särskilt stöd*. Stockholm: Natur och kultur.

Bilaga 3 Elevenkät läsvanor och läsförståelse

Del 1 Om läsvanor

1. Försök uppskatta hur lång tid du varje dag brukar läsa något i din smartphone/lpad/dator?

- ☐ Mindre än 10 minuter/dag.
- ☐ Mellan 11- 45 minuter/dag.
- ☐ Mellan 46 minuter- 1½ timma/dag.
- ☐ Mellan 1½- 3 timmar/dag.
- ☐ Mer än 3 timmar/dag.

2. Hur ofta brukar du läsa tidningar (papperstidning/på nätet)?

- ☐ Varje dag
- ☐ Flera dagar i veckan
- ☐ Varje vecka
- ☐ Varje månad
- ☐ Någon gång/år
- ☐ Nästan aldrig

3. Hur ofta brukar du läsa böcker (pappersform/e-bok) på din fritid som inte är kurslitteratur?

- ☐ Varje dag
- ☐ Flera dagar i veckan
- ☐ Varje vecka
- ☐ Varje månad
- ☐ Någon gång/år
- ☐ Nästan aldrig

4. Hur ofta brukar du läsa i din kurslitteratur?

- ☐ Varje dag
- ☐ Flera dagar i veckan
- ☐ Varje vecka
- ☐ Varje månad
- ☐ Nästan aldrig

5. Hur vill du läsa dina texter?

- ☐ Jag vill helst läsa texten på papper.
- ☐ Jag vill helst läsa texten digitalt (i smartphone, Ipad, dator, e-bok)
- ☐ Jag vill helst lyssna på texten och läsa texten samtidigt (Ljudbok, Inläsningstjänst)

Del 2 Läsförståelse.

6. Hur brukar du förstå texten i din kurslitteratur och annat material du behöver läsa för dina studier? Du kan kryssa i flera alternativ.

- ☐ Jag förstår en del, men tycker ofta det är svårt att förstå och blir osäker på om jag förstått innehållet. Därför är det svårt att skriva om texten med egna ord.
- ☐ Jag förstår det mesta. Men glömmer ofta snabbt vad jag läst och får repetera för att lära mig innehållet.
- ☐ Jag förstår det mesta. Det är lätt att lära och berätta eller skriva om det med egna ord.

7. Hur gör du för att försöka förstå det du läser, när du ska lära dig något nytt?

Du kan kryssa i flera alternativ.

- ☐ Jag orkar sällan läsa texten, utan lär mig det mesta genom att lyssna och läsa anteckningar.
- ☐ Jag läser bara texten en gång.
- ☐ Jag läser ofta texten flera gånger.
- ☐ Jag försöker använda någon/några lässtrategier (Få överblick, reda ut oklarheter, ställa frågor till texten och/eller sammanfatta).
- ☐ Jag gör tankekartor/mindmap.
- ☐ Jag skriver några stödord.

☐ Jag diskuterar och berättar för andra.

☐ Övrigt, skriv gärna hur du gör.

8. Under kursen har du fått en introduktion i studieteknik och lässtrategier (Få överblick, reda ut oklarheter, ställa frågor till texten och/eller sammanfatta), hur har det fungerat? Du kan kryssa i flera alternativ.

☐ Jag har inte varit närvarande vid dessa tillfällen.

☐ Jag har lyssnat, sett filmer, läst sammanfattningar och gjort övningar i gruppen.

☐ Jag kommer inte ihåg så mycket av det och har inte använt det på egen hand.

☐ Det var intressant och gjorde mig nyfiken, jag försöker använda strategierna när jag läser och lär.

9. Har ditt sätt att studera förändrats på något sätt, sedan du fick möjlighet att lära lite mer studieteknik i den här kursen? Du kan kryssa i flera alternativ.

☐ Nej, jag pluggar som vanligt och märker ingen skillnad i studieresultat.

☐ Jag har fått lite koll på studieteknik och använder någon gång då och då olika strategier.

☐ Jag har blivit mer medveten om studieteknik och använder ofta olika strategier.

☐ Jag lyckas mycket bättre nu med mina studier, än vad jag gjorde i grundskolan/gymnasiet.

10. Får du tillräckligt med stöd/handledning av lärarna för att klara av dina studier?

☐ Jag föredrar att plugga på egen hand och behöver ingen handledning.

☐ Stödet/handledningen fungerar bra och är tillräckligt.

☐ Nej, jag behöver mer handledning.

11. Får du tillräckligt med stöd/handledning av specialpedagog för att klara av dina studier?

☐ Jag föredrar att plugga på egen hand och behöver ingen handledning.

☐ Stödet/handledningen fungerar bra och är tillräckligt.

☐ Nej, jag behöver mer handledning.

12. Om du är osäker på HUR du ska genomföra dina uppgifter/prov. Vad skulle kunna bli bättre?

Bilaga 4 Intervjumall elever

1. Hur upplever du din studiesituation på vuxenutbildningen?
2. Hur fungerar det att planera och genomföra dina uppgifter?
3. Vad fungerar bra?
4. Vad kan bli bättre?
5. Hur fungerar det att förstå vad lärarna pratar om under lektionstid?
6. Hur upplever du stödet från undervisande lärare?
7. Hur anpassar lärarna undervisning och uppgifter utifrån dina behov och förutsättningar?
(tid, längd, rast, prov och redovisningar)
8. Har du blivit erbjuden eller frågat om att redovisa dina kunskaper muntligt istället för skriftligt?
Har du blivit erbjuden eller frågat om att redovisa skriftligt istället för muntligt?
9. Hur har det fungerat?
10. Hur upplever du det pedagogiska stödet av specialpedagogen?
11. Har det varit tillräckligt med tid?
12. Räcker det stöd du fått?
13. Har det pedagogiska stödet förändrat/förbättrat dina studier på vuxenutbildningen?

Bilaga 5 Intervjumall lärare, lärarnas samtalsunderlag

1. Har du någon uppfattning av dina elevers läsvanor?
2. Har du och eleverna någon gång diskuterat läsvanor/läsfarenheter?
3. Variationen i elevgruppen kan vara stor, men vilka förmågor anser du att elever har att bearbeta, reflektera över och förstå de texter som ingår i kurserna?
4. Har du märkt om elever kan anpassa sin lässtil till aktuella lässituationer när de t ex läser uppgifter och texter i klassrummet?
5. Hur medvetna anser du eleverna är, om när de förstår eller inte förstår texten de läser?
6. Har du någon uppfattning om eleverna har några strategier för att förstå texten bättre och i så fall använder dem?
7. Hur arbetar du för att utveckla elevernas läsförståelse?
8. Hur arbetar du för att inspirera och utveckla elevernas läsintresse?
9. Övriga erfarenheter du vill dela med dig av?

Bilaga 6 Intervjumall lärare, intervjuarens samtalsunderlag

1. Har du någon uppfattning av dina elevers läsvanor?

VAD? Typ av text; bok, tidning, sociala medier, internet?

NÄR? Omfattning i tid?

HUR? Pappersform/digitalt?

VAR? Under pendling, avkopplande fritid, innan sängdags?

2. Har du och eleverna någon gång diskuterat läsvanor/läsfarenheter?

Om de t ex läst någon bok utöver vad de "måste" i skolan?

Har de upplevt läsglädje och fångats av innehållet någon gång eller undviker de att läsa?

Om de har något/några specialintressen och läser någon/några tidskrifter inom det/de områdena?

3. Variationen i elevgruppen kan vara stor, men vilka förmågor anser du att elever har att bearbeta, reflektera över och förstå texter som ingår i dina kurser?

Försök få fram variationen i elevgruppen, från de som når goda resultat till de som utmanas och kan ha svårigheter att uppnå e-nivå.

Hur klarar de av att bearbeta texten med egna ord och reflektera?

Förekommer många svar som är i stort sett ordagrant hämtade från texten? mm. Erfarenheterna kan vara både från muntliga och skriftliga uppgifter.

4. Har du märkt om elever kan anpassa sin lässtil till aktuella lässituationer när de t ex läser uppgifter och texter i klassrummet?

T ex få en överblick av texten innan de väljer och börjar läsa en text?

Skumläsning för att snabbt få en överblick?

Informationssökning? Snabbt hitta svaret?

Djupläsning, för att förstå.

5. Hur medvetna anser du eleverna är, om när de förstår eller inte förstår texten de läser?

Hur vanligt är det att de frågar när de inte förstår (aktiva läsare)?

Hur vanligt/ovanligt verkar de chansa på att det ska bli rätt?

Eller har de vant sig vid att vara passiva läsare och inte förstå texter?

6. Har du någon uppfattning om eleverna har några strategier för att förstå texten bättre och i så fall använder dem?

Stryker under?

Sammanfattar texten?

Gör egna frågor?

Används instuderingsfrågor?

Reder ut oklarheter/begrepp?

7. Hur arbetar du för att utveckla elevernas läsförståelse?

Används olika nivåer på frågor av läsförståelse precis där- frågor, tänk efter och leta, reflektion, att läsa mellan raderna, på egen hand, egna erfarenheter och text?

Hur brukar du arbeta med texter i kurslitteraturen? Läser eleverna på egen hand i litteraturen?

Använder ni litteraturen tillsammans vid genomgångar?

Får eleverna tillfälle att diskutera faktatexter i grupp och/eller med lärare?

Seminarium, diskussion och reflektion av läst text i grupp?

Erfarenhet av boksamtal/ strukturerade textsamtal?

8. Hur arbetar du för att inspirera och utveckla elevernas läsintresse?

Val av litteratur, fritt, urval eller styrt?

Bokcirkel

Recensioner

9. Övriga erfarenheter du vill dela med dig av?

Bilaga 7 Elevutvärdering av studieteknik

1. Hur anser du att undervisningen anpassas efter dina behov och förutsättningar samt kunskapsnivå i dina olika kurser?

2. Upplever du att du får tillräckligt med stöd av lärarna för att förstå HUR du ska genomföra dina uppgifter/prov?

☐ Alltid ☐ Ofta ☐ Sällan ☐ Aldrig

3. Om du är osäker på HUR du ska genomföra dina uppgifter/prov. Vad skulle kunna bli bättre?

3. Hur fungerar studietekniken och det pedagogiska stödet av Annette (specialpedagog)?

4. Har din studiesituation förbättrats på Vuxenutbildningen jämfört med tidigare studier?

☐ Ja, i så fall hur?

☐ Nej, i så fall hur?